

Proslave svibanjskih praznika u Varaždinu u socijalizmu

Proskura, Bartol

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:286254>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

BARTOL PROSKURA

**PROSLAVE SVIBANJSKIH PRAZNIKA
U VARAŽDINU U SOCIJALIZMU**

Diplomski rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

BARTOL PROSKURA

**PROSLAVE SVIBANJSKIH PRAZNIKA
U VARAŽDINU U SOCIJALIZMU**

Diplomski rad

JMBAG: 0303066022, redoviti student

Studijski smjer: diplomski studij povijesti

Predmet: Hrvatska svakodnevica u socijalizmu

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Duda

Pula, travanj 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Bartol Proskura, kandidat za magistra povijesti, ovime izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 6. travnja 2022.

Student

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Bartol Proskura, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Proslave svibanjskih praznika u Varaždinu u socijalizmu* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.
Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 6. travnja 2022.

Potpis

SADRŽAJ

Uvod	5
Socijalizam i njegove društveno-političke mijene	7
Praznici u oblikovanju političke zajednice i kulture sjećanja	14
Svibanjske proslave u jugoslavenskom kontekstu	22
Obilježavanje Praznika rada u Varaždinu	32
Obilježavanje Dana pobjede u Varaždinu	41
Obilježavanje Dana mladosti u Varaždinu	48
Zaključak	55
Izvori i literatura	56
Sažetak	59
Abstract	60

Uvod

Tema ovog diplomskog rada su svibanjski praznici i načini njihova obilježavanja u Varaždinu u socijalizmu. Svečanosti su bile povezane s ideologijom jugoslavenske komunističke vlasti, koja se oblikovala u Narodnooslobodilačkom ratu i kasnijih desetljeća. Nakon ratne pobjede nova je vlast u razdoblju poraća pokrenula proces uspostave socijalističke praznične godine kako bi se učvrstio novi javni svjetovni kalendar i nove društvene vrijednosti, a time oslabio ili iz javnosti uklonio utjecaj vjerskih organizacija preko vjerskih blagdana te onih elemenata nacionalnih tradicija koji su bili u suprotnosti s idejom bratstva i jedinstva. Uspostavom tradicije koja je slavila epske ratne događaje vlast je nastojala izgraditi novo socijalističko društvo kao zajednicu sretnih, naprednih i svestranih građana koji stvaraju u kovačnici novoga života i iza sebe ostavljaju sve što je vlast smatrala nazadnim i kočnicom napretka.

Mjesec svibanj u tom je procesu bio najvažniji mjesec u godini jer je zbog proslave Praznika rada, Dana pobjede i Dana mladosti bio politički i ideološki izrazito obilježen. Zanimljivo je vidjeti kako se sve to odvijalo u Varaždinu, na sjeveru Hrvatske, u homogenoj nacionalnoj sredini i području koje je tijekom rata bilo daleko od ključnih bitaka koje su činile narativ o Narodnooslobodilačkoj borbi. Radom se stoga žele dati odgovori na pitanja o važnosti svibanjskih proslava za jugoslavensko socijalističko društvo te doprinosu koji je tomu dan u Varaždinu, kao i načinu uključivanja lokalne zajednice u masovne svečanosti i popratne rituale. Obrađivanje svibanjskih proslava u Varaždinu tijekom četiri desetljeća socijalizma omogućuje vrlo detaljan pogled u prošlost kojim se dobiva ne samo uvid u tehničku izvedbu proslava – ukrašavanje grada, uključivanje građana – nego i njihovu intonaciju te način izvještavanja u novinama.

Za ovu studiju slučaja glavni izvor bile su *Varaždinske vijesti*, list koji je počeo izlaziti u svibnju 1945. kao glasilo varaždinskog Okružnog odbora Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte (JNOF). Za potrebe istraživanja pregledni su travanjski i svibanjski brojevi iz niza godišta čime je razdoblje socijalizma pokriveno dovoljno gusto da bi se mogle pratiti promjene u svečanostima i kulturi sjećanja do kojih je dolazilo protokom vremena. Pregledano je i nekoliko brojeva lista *Varteksov vjesnik* koji je izdavao Varteks kao jedno od vodećih varaždinskih industrijskih poduzeća. Podaci iz

izvora korištenih u istraživanju pridonose popunjavanju praznina koje postoje u znanstvenoj literaturi o proslavama i ritualima jugoslavenskog socijalističkog kalendara te po prvi puta donose pojedinosti o varaždinskom slučaju.

To nikako ne znači da se ovaj rad ne oslanja na već postojeću obimnu literaturu. Prilikom istraživanja oslonio sam se na zbornik radova *Kultura pamćenja i historija*, posebno na poglavlja čiji su autori Eric Hobsbawn, Jan Assmann, Jakob Vogel, Etienne Francois, Holm Sudhaussen i Claudia Koonz. Nadalje, za slučaj svibanjskih proslava u jugoslavenskom kontekstu i oblikovanja socijalističkog čovjeka, od velike koristi bili su mi radovi Igora Dude poput njegova zbornika *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, te publikacije uz izložbu *Nikada im bolje nije bilo?* koja se bavila i ritmom godine. Za povezivanje državnih praznika s politikom nastave povijesti od velikog mi je značenja bila knjiga Snježane Koren *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945.-1960.)*, za oblikovanje socijalističke praznične godine radovi i studije i Dunje Rihtman-Auguštin „Metamorfoze socijalističkih praznika“ i „Etnologija naše svakodnevice“. Istaknuo bih i rad Valentine Gržinić nastao na temelju njezina diplomskog rada obranjenog na Filozofskom fakultetu u Puli.

Ovaj diplomski rad u nastavku najprije donosi kratki pregled osnovnih postavki socijalističkog razdoblja u Jugoslaviji, opće i teorijske uvide u praznike kao dio kulture sjećanja važan pri oblikovanju političke zajednice. Slijedi pregled oblikovanja svibnja kao ključnog mjeseca za proslave u Jugoslaviji te potom razrada studije slučaja s tri poglavlja o obilježavanju Praznika rada, Dana pobjede i Dana mladosti u Varaždinu.

Socijalizam i njegove društveno-političke mijene

U svibnju 1945., nakon dugih i krvavih šest ratnih godina, završio je Drugi svjetski rat, najkrvaviji rat koji je svijet ikada doživio. Velika pobjeda antifašističke koalicije, bila je sudbonosni događaj za uništenje najvećih zala 20. stoljeća, a to su bili fašizam u Italiji i nacizam u Njemačkoj. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, „rata svih ratova“, Europa i svijet bili su podijeljeni između dvije velike supersile, SAD-a i SSSR-a.¹

Jugoslavija je na čelu s Josipom Brozom Titom u razdoblju staljinističke diktature, preciznije od 1945. do sukoba Tito-Staljin 1948. i izbacivanja Komunističke partije Jugoslavije iz Informbiroa, slijedila sovjetski model izgradnje socijalističkog sustava. KPJ, Agitprop i tajna služba bile su glavne poluge učvršćenja nove vlasti. Veliko nezadovoljstvo i razočaranje djela stanovništva nakon rata uslijedilo je provođenjem zapljene dobara na selu i nacionalizacijom imovine strancima i domaćima s obrazloženjem kako se radi o klasnim i narodnim neprijateljima.² Mišljenje velikog broja jugoslavenskih komunista koji su djelovali od osnivanja KPJ 1919. isticalo je totalnu apsurdnost i neodrživost Kraljevine Jugoslavije, koju su smatrali buržoazijskom tvorevinom na čelu koje je bila dinastija Karađorđevića koja je svojom politikom centralizma i unitarizma tlačila jugoslavenske narode i zavadila u sukob, a s druge strane problem je bio u postojanju višestranačja, što je bilo opozicija jednopartijskom sustavu vlasti.³ Kako bi se stvorili uvjeti za uspostavu komunističkog režima sovjetskog tipa, komunisti nisu birali sredstva, pa su pribjegavali montiranim sudskim procesima, izricanju smrtnih kazni i zapljenama imovine. Mnogi postupci zgražali su antifašiste koji su se borili za život u slobodnoj i demokratskoj Jugoslaviji, gdje će se poštivati ljudska prava svakog građanina.⁴ Svaka kritika i oporbena aktivnost se suzbijala i kažnjavala zatvorskim kaznama uz prisilni rad. Međutim, komunistička avangarda bila je u poletu, svjesna podrške ogromnog djela stanovništva, koje je bilo ispunjeno euforijom pobjede i novog početka s nadom u gradnju boljeg društva čiji će nositelji biti mlade snage kao simbol progresa i težnje za novim i naprednim. Veliki pobjednički zanos i euforija, dali

¹ Dukovski, Darko, *Ozrcaljena povijest: Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana*, Leykam international, Zagreb, 2012., 371.

² Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest (1918.-2008.)*, EPH LIBER, Zagreb, 2008., 409-428.

³ Ramet, Sabrina Petra, *Tri Jugoslavije: izgradnja države i izazov legitimacije 1918.-2005.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009., 217.

⁴ Šetić, Nevio, *Ostvarenje suvremene hrvatske države*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Geaidea, Pula, 2013., 102.

su vjeru kako nema prepreka i problema koji bi bili nesavladivi na putu izgradnje komunističkog društva koje je moralo proći kroz prijelaznu socijalističku fazu. Glavna barijera, ili bolje rečeno kočnica, bila je buržoazija, ostaci građanskog društva, koje je trebalo dokinuti kako bi se ostvarila diktatura proletarijata. Najžešći i najokrutniji obračun KPJ je vodila protiv Katoličke crkve koja nije prihvaćala svoju novu ulogu u društvu, nije priznavala ateizam te je otvoreno kritizirala zločine koji su počinjeni nakon završetka rata, a vrhunac sukoba bilo je suđenje kardinalu Alojziju Stepincu 1946. u Zagrebu.⁵ Kardinal Alojzije Stepinac na montiranom sudskom procesu, optužen je kako je za vrijeme rata pozdravio NDH i surađivao s ustaškim vlastima, dok je izostavljen dio o njegovom humanitarnom djelovanju kada je spašavao Židove, Srbe, Rome, Hrvate i djecu partizana od ustaškog progona i koncentracijskih logora. Unatoč poricanju optužbi kardinal Stepinac je osuđen na šesnaest godina zatvora. Taj događaj jako je zaoštrio odnose između KPJ i Katoličke crkve, a Hrvatska je dobila svoga mučenika koji je postao simbolom stradanja i patnje pod komunističkim režimom.⁶

Kako bi se ostvarili zacrtani ciljevi poratne obnove, primarni zadatak nove vlasti bilo je donošenje prvog Petogodišnjeg plana. Donesen je na zasjedanju savezne skupštine 1947. godine. Industrijalizacija Jugoslavije bila je najvažniji uvjet stvaranja društva blagostanja. Kako bi pobjeda u ratu bila upotpunjena radnom pobjedom u miru, angažirane su velike mase radno sposobnih ljudi koje su odlazile na radne akcije jer je obnova dobila značaj obveze kao što je bilo služenje vojske, jer se time iskazivalo poštovanje prema Titu i domovini.⁷ Ciljevi prvog Petogodišnjeg plana bili su likvidacija privredne i tehničke zaostalosti, jačanje obrambene snage zemlje, učvršćenje državnog sektora privrede i socijalističkih odnose te podizanje općeg blagostanja. Slijedeći sovjetski model, Petogodišnji plan naglasak je stavio na tešku industriju, što je bila pogreška jer se radilo o nečemu što je bilo nerealno s obzirom da u vrijeme kada je plan donesen za to nije bio ispunjen ni jedan uvjet kao što je kadar, tržište i kapital, stoga se sve radilo sporo dok su neki veliki projekti ostali samo na papiru.⁸

Jedan od ključnih čimbenika brzog oporavka i industrijalizacije bila je probuđena svijest radnih ljudi o stvaranju sutrašnjice u blagostanju i hvatanje priključka s

⁵ Radelić, Zdenko, „Komunistička diktatura“, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.,17.

⁶ Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest*, Europapress holding, Zagreb, 2008., 424-425.

⁷ Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden Marketing, Zagreb, 1999., 193.

⁸ Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije*, Naklada Pavičić, Zgareb,1998., 294-295.

razvijenim zemljama svijeta, što je rezultiralo jugoslavenskim privrednim čudom kada se dogodio veliki zaokret i agrarne u industrijsku privredu.⁹ Sve do sukoba Tito-Staljin 1948. sovjetski model ubrzane industrijalizacije s ciljem podizanja životnog standarda bilo je pravo revolucionarno rješenje za gospodarski zaostalu Jugoslaviju. Najvažnije industrijske grane tijekom privrednog čuda bile su metalurgija, elektroindustrija, brodogradnja, tekstilna, drvna, prehrambena, kemijska, naftna industrija i građevinarstvo.¹⁰ Privremeni prekid diplomatskih i ekonomskih odnosa sa SSSR-om od 1948. do Staljinove smrti 1953. nije značajno uzdrmao gospodarski uzlet, jer se Jugoslavija pod Titovim vodstvom okrenula Zapadu i Marshallovom planu, što je dalo vjetar u leđa industrijalizaciji i oporavku. Velike političke promjene koje su nastupile nakon odmicanja od Sovjetskog bloka i okretanja Zapadu, najbolje su došle do izražaja na području kulture i umjetnosti, što se odrazilo na raskidanju sa socijalističkim realizmom i okretanju novim modernističkim umjetničkim koncepcijama. Glavni nositelj promjena na području kulture i umjetnosti bila je grupa EXAT 51, čiji su pripadnici odlazili u SAD kako bi se upoznali s tada najsuvremenijim umjetničkim koncepcijama i vizurama velegradova.¹¹

Od uvođenja radničkog samoupravljanja 1950. Jugoslavija je započela svoj privredni uspon, koji je s obzirom na predratnu zaostalost bio vrlo brz u odnosu na države Istočnog bloka, koje su zbog velikih ratnih razaranja i spore obnove zaostajale i nisu ni na koji način mogle uhvatiti priključak sa Zapadom.¹² Na VII. kongresu SKJ je istaknuto kako je socijalistički čovjek svestrana stvaralačka ličnost koja svojim radom stvara i gradi društvo u kojem je svima omogućeno da dostojanstveno žive od svog rada.¹³ Procesi modernizacije, industrijalizacije, elektrifikacije i urbanizacije u Jugoslaviji bili su pod jakim utjecajem strujanja sa Zapada, a posebno arhitektura koja je bila pod utjecajem modernizma, a najbolji primjer su veliki neboderi i robne kuće po uzoru na Zapad.¹⁴ Ne može se reći da je u vrijeme velikog privrednog čuda sve bilo

⁹ Bilandžić, 435.

¹⁰ Isto, 435.

¹¹ Goldstein, 445.

¹² Matković, 295.

¹³ Goldstein, 444-445.

¹⁴ Duda, 45.

baš idealno kao na Zapadu, ali za ono vrijeme svatko je radio i imao dostojanstven život po mjeri čovjeka.¹⁵

Svakako bih istaknuo najvažniju posebnost jugoslavenskog socijalizma, a to je bilo maloprije spomenuto samoupravljanje. Samoupravljanje uvedeno 1950. bio je odgovor na sovjetski model državnog vlasništva nad tvornicama, u kojima radnici nisu bili vlasnici sredstava za proizvodnju, nego je o svemu odlučivalo partijsko vodstvo kojem je bilo povjereno upravljanje tvornicama. Jugoslavensko samoupravljanje oštro se protivilo uplitanju države u rukovođenje privredom, jer se time radnike u potpunosti stavljalo u drugi plan. Predajom tvornica radnicima na upravljanje, oni su postali vlasnici sredstava za proizvodnju, formirali su se radni kolektivi koji su imali svoje radničke savjete i upravne odbore, a cilj je bio da radnici odlučuju kako i na koji će način funkcionirati poduzeće.¹⁶

Donošenjem Zakona o radničkom samoupravljanju 27. lipnja 1950., moglo se naslutiti kako dolazi vrijeme političkih i društvenih promjena, odnosno da će doći do pojave socijalizma s ljudskim licem, što je značilo jedan potpuno novi zaokret pod utjecajem strujanja sa Zapada nakon odmaka od SSSR-a.¹⁷ Samoupravljanje koje je bilo jako dobro zamišljeno, zapravo nije zaživjelo kako je bilo isplanirano, što znači da je i dalje Partija postavljala rukovodeći kadar koji je vodio poduzeće i slao direktive radnicima „odozgo“, dok su radnici u svojim rukama imali samo proces proizvodnje i strojeve, a o svemu ostalome odlučivao je rukovodeći kadar koji je bio pod kontrolom Partije.¹⁸ Nakon desetljeća velikog gospodarskog uzleta, tijekom šezdesetih godina nastupila je gospodarska kriza, jer su dugo potiskivani problemi od kojih je najvažniji bilo pitanje razvijenosti i međurepubličkih odnosa. Gledano iz ekonomske perspektive, dvije visoko razvijene socijalističke republike bile su Slovenija i Hrvatska, koje su morale puno novca slati u saveznu blagajnu u Beograd odakle je taj novac odlazio u slaborazvijene i siromašne republike, kojima nikada nije bilo dovoljno novca.¹⁹ Vanjsko politička slika Jugoslavije, ostavljala je sliku jedne razvijene i stabilne države, što je

¹⁵ Duda, Igor, „Jugoslavija u Europskom društveno-gospodarskom kontekstu“, *Nikada im nije bilo bolje? Modernizacija svakodnevnog života u socijalističkoj Jugoslaviji*, Beograd, 2012., 13.

¹⁶ Matković, 306.

¹⁷ Bilandžić, 304-305.

¹⁸ Dobrivojević, Ivana, „Samoupravljanje“, *Nikad im nije bolje nije bilo? Modernizacija svakodnevnog života u socijalističkoj Jugoslaviji*, Beograd, 2012., 37.

¹⁹ Hilde Katrine, Hug, *Creating socialist Yugoslavia. Tito, Communist Leadership and the National Question*, London 2012., 163-213

bilo u potpunoj suprotnosti sa surovom realnošću i ozbiljnom krizom socijalizma. Lažnoj i prividnoj slici koja se stvarala među državnim dužnosnicima koje je primao predsjednik Tito, doprinio je Titov ugled na svjetskoj političkoj sceni, što je izazivalo nezadovoljstvo kod dijela javnosti koja je ukazivala na ozbiljnost krize socijalističkog sustava.²⁰ Nakon što su se novci sa Zapada potrošili, gospodarstvo Jugoslavije počelo je stagnirati, a nezaposlenost rasti što je povlačilo socijalne i političke nemire. Kriza socijalizma, osim što se osjetila u gospodarstvu, osjećala se u samom državnom vrhu.

U samom rukovodstvu KPJ došlo je do razilaženja po pitanju njezina rješavanja, s jedne strane federalističko vodstvo Slovenije i Hrvatske zagovaralo je kako se kriza mora riješiti reformama koje bi omogućile poduzećima da posluju bez uplitanja centralne države, dok su se centralističke snage tome oštro protivile. Privrednom reformom iz 1965. u samoupravni socijalizam uvodi se poslovanje po uzoru na kapitalistički Zapad, što je značilo da će se smanjiti intervencija države, a stvaranje blagostanja ovisit će o tome kako poduzeće posluje. U tijeku provedbe privredne reforme 1965., odnosno uvođenja tržišnog socijalizma, što je zapravo značilo uvođenje kapitalističke privrede. Uvođenjem kapitalističke privrede pod utjecajem strujanja sa Zapada, bilo je jasno da će doći vrijeme političkih i društvenih promjena te demokratizacije socijalističkog sustava.²¹ U tome tranzicijskom razdoblju kada se većim djelom prelazilo na kapitalističku privredu, samo bez privatnog vlasništva, brojna nerentabilna poduzeća su propala, dok su poduzeća s dobrim poslovanjem reducirala broj radnika kako bi smanjila troškove, što je dovelo do povećanja nezaposlenosti, a u to složenoj situaciji jedino rješenje je bilo otvaranje granica i odlazak na privremeni rad u Saveznu Republiku Njemačku.²² Gastarbajteri, kako ih se naziva u terminologiji tadašnjeg vremena, bili su uglavnom hrvatski iseljenici koji su iz razloga političke ili ekonomske prirode odlazili na rad u SR Njemačku koja je trebala jeftinu radnu snagu, a nezaposlenima je to bila prilika da ostvare dobru zaradu u inozemnoj firmi čime će imati pristojan život i kasnije mirovinu, dok je s druge strane to bila prilika za stručno usavršavanje koje će im pomoći da napreduju u struci. Brojni gastarbajteri potkraj osamdesetih godina, kada su socijalizam i Jugoslavija išli prema raspadu, vraćali su se kući s modernim automobilima te gradili velike kuće što su bili njihovi simboli uspjeha u inozemstvu, što je imalo simbolično značenje ako se uzme u obzir da su

²⁰ Matković, 345.

²¹ Dobrivojević, 35.

²² Isto, 41.

tamo odlazili obično s jednim ili dva kofera u ruci.²³ Od sredine 1960-ih godina val liberalizacije zahvatio je Jugoslaviju, što se odrazilo na otvaranje granica, blažim graničnim kontrolama i značajnom privrednom rastu koji se osjetio na priljevu strane valute, a najjača je bila njemačka marka, što je otvorilo pitanje raspodjele novca između saveznih.²⁴

Najgorljivije pitanje koje se u valu liberalizacije jest bilo pitanje ravnopravnosti jugoslavenskih naroda, odnosno pitanje položaja Hrvatske u Jugoslaviji. Mlada inteligencija u Hrvatskoj prepoznala je u SKJ i vrhu JNA centralističke težnje koje su se očitovale u slijevanju novca i deviza u Beograd kao i u upravljanu državom, iz čega je proizlazila slaba autonomija republika. Hrvatski zahtjev, formuliran u stajalištima CK SKH za većom gospodarskom samostalnošću, u Srbiji je protumačen kako SR Hrvatska neće na tome stati i kako je stvarni cilj razbijanje Jugoslavije.²⁵ Državni vrh je pokrenuo velike vojne manevre na Kordunu pod nazivom „Sloboda 71“ čime je poslao jasnu poruku kako je spreman pomoću JNA ugušiti Hrvatsko proljeće prije nego da dođe do sovjetske vojne intervencije. U prosincu 1971. Tito se konačno obračunao s proljećarima te je smijenjeno vodstvo CK SKH nakon sastanak u Karađorđevu. Slomom Hrvatskog proljeća nastupilo je razdoblje hrvatske šutnje koje će trajati sve do jeseni 1989. Ipak, godina 1974. može se smatrati sudbonosnom za budućnost Jugoslavije jer je donošenjem novog ustava federalno-konfederalnog tipa svakoj republici dozvoljeno osamostaljivanje.²⁶

Teško bolestan Josip Broz Tito početkom 1980. završio je u bolnici u Ljubljani gdje je umro 4. svibnja 1980. godine. Titova smrt potresla je Jugoslaviju i čitav svijet, jer se radilo o velikom državniku i vojskovođi zaslužnom za veliku pobjedu nad fašizmom u Drugom svjetskom ratu. Posljednji ispraćaj krenuo je iz Ljubljane Plavim vlakom prema Beogradu gdje je predsjednik pokopan u Kući cvijeća na Dedinju. Titov odlazak s političke scene otvorio je jedno sasvim novo poglavlje u Jugoslaviji. Političko nasljeđe koje je ostavio iza sebe bilo je problematično i opterećeno teškim i složenim problemima koji su bili uvod u tešku krizu osamdesetih godina. Najveći i najteži problem koji je mučio Jugoslaviju poslije Titove smrti bilo je pitanje federalizma i centralizma što je povlačilo međunacionalne odnose unutar Jugoslavije. U parolu

²³ Isto, 42.

²⁴ Goldstein, 454.

²⁵ Isto, 466-468.

²⁶ Radelić, 38.

bratstva i jedinstva više nitko nije vjerovao nakon Titove smrti, jer je bilo jasno kako Jugoslavija ide svom kraju.²⁷ Nakon Tita jugoslavenski okvir pucao je na sve strane, a razlozi su bili nepostojanje čvrstog vodstva, nacionalna netrpeljivost i velika zaduženost.²⁸

Politička i ekonomska kriza nakon Titove smrti samo se sve više produbljivala, bolje rečeno Jugoslavija je postala „Titanic“ koji nezaustavljivo tone na dno.²⁹ Krajem 1980-ih na površinu je isplivao dugo potiskivani nacionalizam koji je dolazio iz velikosrpskih krugova. Velikosrpska politika, koju je predvodio Slobodan Milošević uz potporu SANU-a i zapovjednog vrha JNA, započela je proces preoblikovanja SFRJ u Veliku Srbiju. Na obilježavanju bitke na Gazimestanu 28. lipnja 1989. jasno su poslale poruke kako će se Jugoslavija raspasti u krvavim ratovima.³⁰ Pojavom višestranačja 1990., jačanjem svih nacionalizama koji su bili odgovor na agresivnu velikosrpsku politiku i izbijanjem rata došlo je do raspada države.³¹

²⁷ Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., 379-380.

²⁸ Matković, 379-380

²⁹ Isto, 390-391.

³⁰ Goldstein, 501.

³¹ Isto, 503.

Praznici u oblikovanju političke zajednice i kulture sjećanja

Tradicije, rituali, ceremonije i običaji postoje još od vremena kada su se na zemlji pojavile prve ljudske zajednice, koje su pomoću svojih rituala, ceremonija i običaja iskazivale poštovanje božanstvima, mrtvima te slavile godišnje svečanosti povezane s godišnjim dobima. Svaka civilizacijska epoha imala je svoje tradicije, rituale, ceremonije i običaje, tako primjerice u starom Egiptu postojali su rituali i ceremonije štovanja faraona i božanstva iz mitologije, zatim u antičkoj Grčkoj postojali su rituali i ceremonije štovanja bogova, a posebno za održavanja olimpijskih igara, dok su se u Rimu i kasnije kroz čitav srednji i novi vijek održale tradicije vezane uz štovanje kulta vladara preko svećanih rituala i ceremonija na dvorovima gdje su se okupljali podanici kako bi iskazali poštovanje i zahvalnost vladaru na svemu što je učinio za državu i narod.³² Od 1848. do druge polovice 19. stoljeća na europskom kontinentu velik broj država bio je zahvaćen procesom „Proljeća naroda“. Radilo se o jednom burnom i turbulentnom vremenu koje su obilježile nacionalne revolucije, tijekom kojih stvorene moderne, bolje rečeno suvremene europske nacije, ali još uvijek ne samostalne nego u sastavu višenacionalnih država, od kojih je najmnogoljudnija bila Habsburška Monarhija, dok su neke druge države bile homogene i uglavnom u svojim povijesnim granicama koje su se u kasnijim stoljećima samo malo izmijenile.³³

Stvaranje modernih nacija u kontekstu političkog naroda, koji ima svoj jezik, državu i nacionalni identitet, pojavila se potreba za stvaranjem zajedničke tradicije koja će biti praćena ritualima i ceremonijama s ciljem tumačenja prošlosti i sadašnjosti kako bi se preko tradicije pripadnici jednog naroda povezali u jednu jedinstvenu cjelinu i ojačali svoj nacionalni identitet. Vrhunac „Proljeća naroda“ postignut je u drugoj polovici 19. stoljeća kada se u potpunosti formirala nacionalna svijest i nacionalni identitet. Ne smije se nikako izostaviti ni nacionalna književnost koja je slavila herojsku prošlost koja se u 19. stoljeću samo ugradila u novu tradiciju.³⁴ Istražujući nacionalnu povijest Velike Britanije, Eric Hobsbawm došao je do zaključka kako je Velika Britanija na vrhuncu svoje moći nastavila srednjovjekovnu tradiciju slavlja kraljevske obitelji i osobe vladara uz male izmjene koje su se vidjele u svečanostima i veličini proslave koja je uključivala

³² Hobsbawm, Eric, *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, 1983, 1.

³³ Hobsbawm, Eric, „Izmišljene tradicije“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksančić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006, 139.

³⁴ Isto, 139-140.

široke mase, a ne samo plemstvo. Gledano iz kulturološke perspektive, također se radi o izmišljenoj tradiciji koja je malo modificirana s obzirom da se slavilo moć britanskog imperija u 19. stoljeću kada je moć britanskog kolonijalnog carstva bila u zenitu. Istraživanje bilo ono usmjereno na fenomen kulta ličnosti, bilo na karizmu monarha, mora biti provedeno iz nekoliko važnih aspekata od kojih su najvažniji: politička moć monarha, osobni karakter i položaj monarha, osobna slika vladara u narodu kojim vlada te položaj i autoritete koji je vladar izgradio u narodu preko svojih djela koja su bila usmjerena na izgradnju blagostanja, prosperiteta i spremnost na obranu države od osvajača.³⁵ Izmišljene tradicije su skupine rituala, ceremonija i običaja koji sadrže vrijednosti i norme pomoću kojih se oblikuju obrasci ponašanja u posebnim prigodama. U nacizmu herojska prošlost se tražila u nordijskoj mitologiji o Vikinzima i germanskim ratnicima, dok se u SSSR-u za vrijeme Staljina rehabilitiraju ličnosti poput Ivana IV. Groznog i Aleksandra Nevskog koji je 1242. obranio Novgorod od Teutonskih vitezova, što jasno pokazuje kako izmišljene tradicije stavljene u ideološku službu mogu slaviti rasnu i nacionalnu superiornost koja stvara mitove, mržnje i netrpeljivosti onih koji se ne uklapaju u ideološki okvir.³⁶ Kultura sjećanja kao važan čimbenik u oblikovanju političke zajednice pojavila se u antičkoj grčkoj u 6. st. pr. Kr., a njezin utemeljitelj bio je pjesnik Simonid.³⁷ U Rimskom Carstvu kultura sjećanja bila je sastavni dio retorike podijeljena u pet grana, a termin koji je označavao kultura sjećanja, odnosno umjetnost pamćenja bio je *ars memoriae*, koji se zadržao kroz čitav srednji vijek do kraja renesanse.³⁸

Kako bi se stvorila kultura sjećanja na velike povijesne događaje unutar neke grupe, vrlo je važno da se ispune sljedeći uvjeti: izbor određenog mjesta na kojem se dogodio veliki povijesni događaj, odnosno sudbonosni događaj za neku državu i naciju, stvaranje slike koju narod želi trajno pamtiti i povezivanje slike velikog sudbonosnog događaja s mjestima ili mjestom na kojem se dogodio veliki povijesni događaj.³⁹ Vještina koja omogućuje rekonstrukciju događaja i njegovo pamćenje naziva se mnemotehnika. Ona omogućuje pojedincima i grupama da sami stvaraju svoju

³⁵ Cannadine, David „The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and the Invention of Tradition, 1820-1977“, *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, 1983., 101-108.

³⁶ Hobsbawn, 264-291.

³⁷ Asman, Jan, „Kultura sjećanja“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksančić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006, 47.

³⁸ Isto, 47.

³⁹ Isto, 48.

memoriju kako bi pamtili velike događaje za koje ne žele da se zaborave.⁴⁰ Kada se govori o kolektivnoj kulturi sjećanja jedne nacije ili više njih ako se radilo o vremenu kada su sada samostalne države, nekada bile u sastavu monarhije, može se zaključiti kako će svaka nacija isti događaj gledati na različite načine, a upravo ta grupna konstrukcija prošlosti prema francuskom sociologu Mauriceu Halbwachsu zove se socijalna konstrukcija prošlosti.⁴¹ Ona je najvažnije sjećanje pojedinca koje ovisi o tome u kojoj je mjeri on sposoban rekonstruirati prošlost, jer se samo rekonstrukcijom prošlosti u sadašnjosti može oblikovati kolektivno pamćenje i kultura sjećanja. Tri najvažnija uvjeta za stvaranje kolektivnog sjećanja prema Halbwachsu su figure sjećanja, prostor, vrijeme te grupa. Figure sjećanja su događaji, osobe i mjesta, što čini kralježnicu velikog događaja koji obogaćen važnom istinom živi u grupnom sjećanju neke zajednice.⁴² Figure sjećanja ne mogu postojati samo za sebe kao zasebni dio kolektivnog sjećanja, one su povezane s povijesnim prostorom i vremenom te čine jednu kompleksnu cjelinu.⁴³ Kako bi kolektivno pamćenje bilo potpuno, ono mora biti vezano za grupu koja time čuva sjećanje na svoju prošlost koja je sastavni dio njezina identiteta.⁴⁴ Kao primjer naveo bih kolektivno sjećanje na Drugi svjetski rat u Jugoslaviji, u kojoj su se velike obljetnice iz dana Narodnooslobodilačkog rata na svečani način obilježavale svake godine uz prigodne svečanosti.⁴⁵ Nacionalni rituali kao dio kulture sjećanja u Europi su se zadržali sve do današnjih dana, a najbolji primjer su vojne proslave uoči obljetnica velikih bitaka, završetaka ratova, dana ustrojavanja vojski itd. Posljednjih trideset godina 19. stoljeća Europa je bila zahvaćena velikim procesima militarizacije. Oni su doveli do stvaranja nacionalnih vojnih kultova koji su europske sile uoči priprema za Prvi svjetski rat predstavljali kao ujedinjene i za rat spremne zajednice.⁴⁶

Uzdizanjem vojske do razine nacionalnog kulta, ona je dobila svoje središnje mjesto u državi, dok su vojne parade bile izuzetna prilika za promociju vladajuće aristokracije, koja je u njima sudjelovala ako je bila povezana s vojskom.⁴⁷ Velike vojne parade,

⁴⁰ Isto, 49.

⁴¹ Isto, 51.

⁴² Isto, 53.

⁴³ Isto, 53.

⁴⁴ Isto, 55.

⁴⁵ Isto, 51.

⁴⁶ Vogel, Jkob, „Vojne proslave u Njemačkoj i Francuskoj kao nacionalni rituali“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksanđić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006, 153.

⁴⁷ Isto, 154.

praćene vojnom glazbom i šarenim uniformama, inscenirani nastupi nosilaca vojnih i državnih časti, stroga koreografija vojnih jedinica koje su defilirale u velikom broju, te cijela atmosfera i uprizorenje vojnih proslava trebali su kod mladića probuditi oduševljenje i interes za vojsku.⁴⁸ Sve do izbijanja Prvog svjetskog rata vojska je u Francuskoj, Njemačkoj, Austro-Ugarskoj i Velikoj Britaniji učvrstila kult kao posebna državna institucija što u ono vrijeme nije bilo ništa neuobičajeno s obzirom da je Prvi svjetski rat bio na horizontu.⁴⁹ Najvažnije mjesto u kulturi sjećanja i njezinom oblikovanju, osim vojnih proslava kojima se obilježavaju velike obljetnice, ima Drugi svjetski rat – rat svih ratova. Drugi svjetski rat uistinu je bio rat svih ratova, rat koji je pokazao kako je čovjek sposoban za zvjerstva neviđenih razmjera kao što su koncentracijski logori, ubijanje plinom i medicinski eksperimenti na zarobljenicima. Kultura sjećanja na Drugi svjetski rat i holokaust još uvijek je puna boli i patnje, ali i ponosa na veliku pobjedu nad fašizmom, što pokazuje kako je sjećanje na rat, holokaust i pobjedu 1945. još uvijek živo te kako nije izbljedjelo.⁵⁰

Velike mitske priče o herojima i njihovoj požrtvovnosti te velikim žrtvama nastale su među državama članicama antifašističke koalicije, među kojima je bila i Jugoslavija. Te priče mitskog karaktera koje su pobjednici prepričavali poslijeratnim naraštajima u vrijeme kada se Europa nalazila u ruševinama, unatoč tome što su bile dorađene i prilagođene političkim i ideološkim potrebama, uvjerile su mnoge kako je 1945. godina novog početka te su ih poratne generacije dugo smatrale vjerodostojnima.⁵¹ Države okupirane od strane nacističke Njemačke i njezinih saveznica, slavile su oslobođenje i pobjedu kao stvarni kraj rata, prisjećajući se dana kada su pripadnici pokreta otpora i vojnika ulazili u grad, gdje ih je dočekalo razdragano mnoštvo bacajući im cvijeće i stavljajući im vijence.⁵² Nakon rata saveznici su osudili nacistički režim, ustanovivši kako je njemački narod žrtva nacističkog režima, ali krivnja za rat i nacizam nije mogla biti pojedinačna, nego kolektivna.⁵³ Interpretacije i pripovijesti Drugog svjetskog rata mijenjalo se kroz 20. stoljeće, a promjene su vidljive i danas, a sve se mijenjalo ovisno o društveno-političkim okolnostima, no od 1960-ih godina, nakon hvatanja Adolfa

⁴⁸ Isto, 158.

⁴⁹ Isto, 166.

⁵⁰ Francosi, Etienne, „ Velike pripovijesti i lomovi brana sjećanja. Sjećanje na Drugi svjetski rat“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksandić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., 221.

⁵¹ Isto, 223.

⁵² Isto, 222.

⁵³ Isto, 226.

Eichmanna, sve se više aktualizira sjećanje na holokaust.⁵⁴ Ono zauzima najvažnije mjesto u kulturi sjećanja na Drugi svjetski rat, a simbol holokausta, najvećeg zla 20. stoljeća, nekadašnji je koncentracijski logor Auschwitz postao je simbolom najgorih zločina protiv čovječnosti. Sjećanje na holokaust od 1960-ih godina pa sve do današnjih dana, ima sve jače značenje, jer su se nakon završetaka rata počeli snimati filmovi obrađujući temu holokausta.⁵⁵ Ekranizacija u prvim televizijskim serijama *Holokaust* 1979. i *Shoah* 1985. otvorila je novi pogled na holokaust iz perspektive žrtava koje su preživjele koncentracijske logore. Kako sjećanje ne bi izbljedjelo, mnoge su države u kalendare uvele Dan sjećanja na žrtve holokausta, čime se odaje počast stradalim Židovima.⁵⁶ Nacistički koncentracijski logori u njemačkoj kulturi sjećanja predstavljaju veliku i bolnu ranu ne samo u mentalitetu, nego i u nacionalnoj povijesti. Oslobođanjem koncentracijskih logora 1945. novouspostavljena saveznička vlast u oslobođenim mjestima, nakon što je zbrinula preživjele logoraše, naredila je čuvarima i vojnicima *Wehrmachta* te lokalnim gradonačelnicima, učiteljima i građanima da očiste ruševine koncentracijskog logora i pokopaju mrtve, a cilj saveznika bilo je suočavanje lokalnog stanovništva s nacističkim zločinima protiv čovječnosti.⁵⁷

Potresni i šokantni prizori s jedne strane te ratni poraz s druge strane, natjerali su slomljeni njemački narod da zaboravi Treći Reich i počne graditi novi identitet temeljen na antifašizmu.⁵⁸ Primjer užasa s kojim se suočilo lokalno stanovništvo, najbolje se može opisati u oslobođenom koncentracijskom logoru Dachau, gdje je američka vlast nakon oslobođenja zapovjedila lokalnom stanovništvu da sanira i očisti koncentracijski logor u ruševinama.⁵⁹ Rasulo, ruševine, jad, bijeda i siromaštvo u kojem se našla Njemačka nakon poraza 1945. dovelo je do brzog zaborava rata i holokausta u mentalitetu Nijemaca, kojima je najbitnije bilo preživjeti i obnoviti državu.⁶⁰ Veliki doprinos izgradnji kulture sjećanja na žrtve holokausta dao je kancelar SR Njemačke, osnivanjem fonda za isplatu odštete žrtvama što je bio znak kako su se Nijemci suočili sa svojom prošlošću i ostavili je tamo gdje joj je i mjesto, a time se gradila jedna posve

⁵⁴ Isto, 228.

⁵⁵ Isto, 229.

⁵⁶ Isto, 230.

⁵⁷ Koonz, Claudia, „Između pamćenja i zaborava. Koncentracijski logori u njemačkom sjećanju.“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksandić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., 291.

⁵⁸ Isto, 292.

⁵⁹ Isto, 292.

⁶⁰ Isto, 294.

nova generacija.⁶¹ Uz kulturu sjećanja na holokaust i Drugi svjetski rat neraskidivo se veže komemoracijska kultura, koja se intenzivno razvila 1980-ih godina. To je bio proces tijekom kojeg su gradovi i mjesta izgrađivali spomen-obilježja Židovima, stradalima u holokaustu, ali ne samo to, nego to je obuhvaćalo i gradnju groblja te obnovu sinagoga koje su uništili nacisti u ratu.⁶² Nakon ujedinjenja Njemačke 1990., stvorena je jedna posve nova država na demokratskim temeljima i antifašizmu, međutim koliko god Nijemci u svojem mentalitetu nastojali izbrisati nacizam i holokaust unatoč kolektivnoj krivnji, sveprisutni spomenici i ostaci koncentracijskih logora i dalje svjedoče užasu počinjenom iz mržnje te kao takvi moraju postojati u kulturi sjećanja kako se takva zla više ne bi ponovila.⁶³ Oblikovanje državnih praznika kao svečanih i neradnih dana neraskidivo je povezano s kulturom sjećanja, jer se na te dane slave veliki događaji koji su oblikovali društveno-političku zajednicu. Svečanosti proslave državnih praznika od njihove pojave u 19. stoljeću pa sve do današnjih dana praćene su pjesmama, plesovima, povorkama, igrama, natjecanjima, posjetima i razmjenom darova. Velika slavljenička euforija praćena svečanom ceremonijom prema ustanovljenim pravilima i normama, jasno pokazuje kolika je važnost tih dana u godini za neku društveno-političku zajednicu. Prema važnosti i značenju praznici se dijele na međunarodne, državne, nacionalne, grupne i osobne.⁶⁴

Zakonskom regulativom državni praznici su posebno izdvojeni dani u godini kojima se slave i obilježavaju dani kao što su komemoracije oslobođenja države, dan nezavisnosti, dan republike, godišnjica ustanka, rođendan vladara itd.⁶⁵ Svaki državni praznik, ovisno o tome što se njime obilježava ima svoj točno određen obred i ceremoniju što zajedno čini ritual.⁶⁶ Ceremonije ili rituali imaju svoje posebne formalne karakteristike po čemu se razlikuju od drugih ceremonija, a to su: ponavljanje, igranje uloga, specijalno ponašanje, red i društvena poruka.⁶⁷ U 19 i 20. stoljeću državni praznici bili su uvedeni kao izmišljene tradicije u ideološkoj službi kako bi se na jedan novi ideološko podoban način, koji uključuje slavlje kulta heroja i mučenika,

⁶¹ Isto, 294.

⁶² Isto, 294.

⁶³ Isto, 303.

⁶⁴ Gržinić, Valentina, „Jugoslavensko trojstvo: rad, mladost i Republika. Obilježavanje socijalističkih praznika u Istri“, *Radionica za suvremenu povijest. Istraživanje diplomanata pulskog sveučilišta 2011-2013.*, ur. Igor Duda, Anita Buhin i Igor Stanić, Srednja Europa, Pula-Zagreb, 2013., 71.

⁶⁵ Isto, 71.

⁶⁶ Hobsbawn, Eric, „Izmišljanje tradicije“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Rokсандić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., 139.

⁶⁷ Isto, 140.

interpretirala nacionalna povijest, što je bilo neophodno za formiranje kolektivnog identiteta. Kolektivni identitet nacionalnog pamćenja gradi se sustavno i postupno preko održavanja komemoracija, gradnje spomenika i obilježavanja državnih praznika. Kada se govori o državnim praznicima koji su vezani za neku tradiciju i običaj, koji je karakterističan za neki narod ili područje, vrlo je važno znati razlikovati tradiciju od običaja.⁶⁸ Pojam tradicija označava kulturnu stečevinu nekog društva, a njezina glavna karakteristika bilo da je tradicija stara ili nova „izmišljena“ jest njezina nepromjenjivost. Običaj za razliku od tradicije je promjenjiv, što znači da se on može prilagođavati svim društveno-političkim promjenama.⁶⁹ Običaj kada se prilagođava novim društveno-političkim okolnostima ne može se promijeniti do temelja, nego inovacija može biti samo djelomična kako bi se zadržao kontinuitet od ranije.⁷⁰ U historiografskim studijima, izmišljene tradicije koje su dovele do oblikovanja državnih praznika vrlo su kompleksan predmet istraživanja, jer se radi o tradicijama koje mogu biti izmišljene nakon nekog velikog povijesnog događaja, a mogu nastati unutar privatnih grupa, koje su vrlo vjerojatno zbog straha od progona ili zatvorske kazne uništile sve materijalne dokaze ako su oni uopće postojali.⁷¹ Kako bi se stvorila izmišljena tradicija i oblikovala društveno-politička zajednica, vrlo je važno da se ona preko filma i slika rekonstruira povijesni događaj, odnosno da se prošlost oživi u sadašnjosti.⁷²

Društveno-političke zajednice oblikovane su na različite načina, stoga na prošlost gledaju na različite načine, ovisno o tome što žele vidjeti i što smatraju da je bilo presudno za njihovu državu.⁷³ Kako bi se prošlost rekonstruirala u sadašnjosti moraju se ispuniti slijedeći uvjeti: prošlost ne smije potpuno nestati, moraju postojati dokazi i dokazi moraju imati karakteristiku različitog od danas, što znači da moraju imati vremenski odmak.⁷⁴ Kulturno pamćenje i oživljavanje prošlosti događa se upravo u vrijeme blagdana. Blagdani su vrijeme okupljanja zajednice kako bi se na nove naraštaje prenijelo znanje o važnosti očuvanja kulturnog i nacionalnog identiteta.⁷⁵ Kroz dane blagdana zajednica sudjeluje na velikim ceremonijama koje simboliziraju zajedništvo, dok sama ceremonija daje smisao stvarnosti jer je svi mogu vidjeti i čuti,

⁶⁸ Isto, 140.

⁶⁹ Isto, 140.

⁷⁰ Isto, 141.

⁷¹ Isto, 141.

⁷² Asmann, 56.

⁷³ Isto, 55.

⁷⁴ Hobsbawm, 139.

⁷⁵ Asmann, 68.

što joj još daje didaktičko značenje u pogledu stjecanja kulturnog znanja ako se radi o nepisanim društvenim sredinama.⁷⁶ Obiteljski praznici, prema Vovellu, su dani ispunjeni ritualima životnog ciklusa kao što su rođenje, sklapanje braka i smrt. Seoski praznici su praznici na lokalnoj razini koje svako mjesto obilježava ovisno o tome radi li se o danu osnivanja mjesta, svecu zaštitniku, žetvenim svečanostima i ostalom. Vovell u svoju kategorizaciji praznika uvodi i profane praznike povezane sa bratovštinama i posljednja kategorija su praznici profesija koji su povezani s natjecanjima i utrkama, odnosno sportom.⁷⁷ Kulturnim uzdizanjem, kulturnim pamćenjem i kulturom sjećanja, zajednica spoznaje svoju stvarnost i zna razlikovati svetkovine od blagdana, a u prvom redu to ovisi o načinu obilježavanja.⁷⁸ Logično je da će svetkovina biti religiozna, dok će državni praznik biti praćen političkim i ideološkim sadržajem. Još jedan problem koji se pojavljuje u istraživanju izmišljenih tradicija i određivanja njihovog vremenskog nastanka jest brzina njihova nastanka usred brzih i iznenadnih društvenih promjena koje za sobom povlače promjene obrazac, što stare tradicije čini nepodobnima za novonastali društveno-politički i ideološki poredak.⁷⁹ Od druge polovice 19. do kraja 20. stoljeća, izmišljene tradicije, državni praznici i kultura sjećanja nedvojbeno su ključni čimbenici oblikovanja suvremenih europskih nacija. Državni praznici, za neke države i nacije nisu samo neradni dani u godini, nego simboliziraju dane jedinstva.⁸⁰ Kultura sjećanja koja se održava preko važnih državnih praznika osim svojih pozitivnih strana, ima i negativne učinke ako se radi o revizionizmu, pokušaju oživljavanja i mijenjanja povijesnog događaja.⁸¹ Pojava povijesnog revizionizma kod kolektivnog sjećanja dolazi do izražaja kada jedna povlaštena manjina u korist političke grupacije sustavno i planski mijenja interpretaciju povijesnog događaja iskrivljujući povijesne činjenice kako bi stvorila kulturu sjećanja te oblikovala zajednicu prema svom viđenju. Najveća opasnost kod pojave revizionizma u primjesi s kulturom jest relativiziranje povijesnih događaja, što otvara mogućnost njihova ponavljanja.⁸²

⁷⁶ Isto, 68.

⁷⁷ Rihrtman-Auguštin, Dunja, „Metarmorfoze socijalističkih praznika“, *Narodna umjetnost*, 27, 1990., 21-32.

⁷⁸ Asmann, 68.

⁷⁹ Isto, 69.

⁸⁰ Isto, 55.

⁸¹ Knapp, Steven, „Kolektivno sjećanje i stvarna prošlost“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Rokсандić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., 106-107.

⁸² Isto, 107-108.

Svibanjske proslave u jugoslavenskom kontekstu

Zajednička karakteristika dviju Jugoslavija, u kojima je Hrvatska provela gotovo čitavo 20.stoljeće, jest da su stvorene u ratovima i u ratovima su se raspale. U travanjskom ratu 1941. napadom Sila osovine, Kraljevina Jugoslavija raspala se i srušila poput kule od karata, dok su njezin teritorij podijelile Njemačka i Italija.⁸³ Formiranjem partizanskog pokreta otpora na poziv KPJ na čelu s Josipom Brozom Titom, udareni su temelji nove Jugoslavije.⁸⁴ Prema riječima Ernsta Renana jugoslavenska državna zajednica poslije Drugog svjetskog rata bila je povezana kolektivnim identitetom, koji je izgrađen u Drugom svjetskom ratu. Renan je proučavajući jugoslavensku zajednicu, utvrdio kako se radilo o jednoj solidarnoj zajednici, što je i bila u poratnim godinama.⁸⁵ Glavni mit i kamen temeljac socijalističke Jugoslavije bio je Drugi svjetski rat. Polazišne točke, bile su i ostale godine 1941-1945. Iskustvo bratoubilačkog rata poslalo je jasnu poruku novoj komunističkoj vlasti, koja je parolom bratstva i jedinstva htjela očuvati zajedništvo jugoslavenskih naroda. Porušena zemlja u Drugom svjetskom ratu, godine 1945. ustala je iz pepela poput feniksa, mitske ptice iz Egipta, koja uskrsne iz izgorjelog gnijezda, tako je i Jugoslavija ustala iz ruševina i započela novi život s nadom u bolju budućnost. Novi jugoslavenski grb, sastojao se od snopa žita, petokrake zvijezde i baklji, što je sve zajedno predstavljalo jedinstvo jugoslavenskih naroda.⁸⁶ Stupovi zajednice jugoslavenskih naroda i narodnosti od Vardara do Triglava, nedvojbeno su bili Josip Broz Tito, Narodnooslobodilački rat, bratstvo i jedinstvo, samoupravljanje i nesvrstanost.⁸⁷

Kult ličnosti Josipa Broza Tita i njegova karizma izgrađena u Narodnooslobodilačkom ratu, bili su nedodirljiva točka koja se nije dovodila u pitanje. Tito je doživljavan kao junak svih junaka (lat. *primus inter pares* – prvi među jednakima), a svoje junaštvo postigao je u ratu. Bio je jedini vrhovni zapovjednik koji je izravno sudjelovao u borbi, bio ranjen na Sutjesci 1943. i osobno je zapovijedao

⁸³ Sundhaussen, Holm, „Jugoslavija i njezine države slijednice. Konstrukcija, destrukcija i nova konstrukcija „sjećanja“ i mitova, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksandić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., 241.

⁸⁴ Isto, 241.

⁸⁵ Isto, 242.

⁸⁶ Isto, 243.

⁸⁷ Duda, Igor, „Kameni temeljci. Stupovi jugoslavenskog društva i pioniri kao mali socijalistički ljudi“, *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, ur. Igor Duda, Srednja Europa, Zagreb-Pula, 2017., 23.

partizanskom vojskom.⁸⁸ Nakon velike pobjede nad fašizmom 8. svibnja 1945., kao jedan od lidera antifašističke koalicije predvođene SAD-om, Velikom Britanijom, Sovjetskim Savezom i Francuskom, tražio je na temelju svojih ratnih zasluga visoko mjesto na svjetskoj političkoj sceni odmah iza Sovjetskog Saveza i Staljina, čime je došao u sukob sa ratnim saveznikom te je KPJ izbačena iz Informbiroa 1948. godine.⁸⁹ Tito je u jednoj osobi ujedinjavao revolucionara i državnika puna četiri desetljeća sve do svoje smrti 4. svibnja 1980. godine. Kako je vrijeme prolazilo, a Jugoslavija se privrednim čudom svrstala u skupinu razvijenih zemalja i Pokretom nesvrstanih učvrstila na svjetskoj političkoj sceni, Tito se pretvarao u aristokratskog vlastodršca, odnosno „crvenu buržoaziju“, što je bilo u potpunoj suprotnosti s ideologijom jugoslavenskog socijalizma.⁹⁰

Nakon uspostave Federativne Narodne Republike Jugoslavije u studenom 1945. i formiranja nove savezne vlade na čelu s Titom, KPJ odmah je krenula u proces potiranja i prevrednovanja onih narodnih običaja koji su proglašeni ideološki nepodobnima.⁹¹ Velikom kulturnom revolucijom komunističko-prosvjetiteljskog naboja vlast je nastojala stvoriti zajednički sustav društvenih vrijednosti na temeljima NOB, marksizma i lenjinizma. Sve što se nije našlo u novom zajedničkom sustavu vrijednosti, proglašeno je praznovjernim, zaostalim i kočnicom napretka.⁹² U novoj tradiciji naglasak je stavljen na slavenstvo kao odrednicu koja spaja sve bratske jugoslavenske narode s njihovom slavenskom braćom u Sovjetskom Savezu. Središte nove tradicije i rituala bilo je oko Narodnooslobodilačkog rata i kulta ličnosti Josip Broza Tita.⁹³

U Hrvatskoj komunistička kulturna revolucija svoj obračun sa neprijateljskim sadržajem započela je uklanjanjem spomenika banu Josipu Jelačiću, a nastavila sa razbijanjem mita o Zrinskim i Frankopanima, dok je uzdizala seljačku bubnu i Matiju Gupca iz 1573. kao ustanak protiv klasnog izrabljivanja seljaka koji su se pobunili protiv ugnjetavača Franje Tahija i njegovih vazala.⁹⁴ Pitanje uklanjanja spomenika banu Josipu Jelačiću bilo je pitanje klasne borbe, zato što je Jelačić bio s vojnoj službi bečkog dvora i predstavljao buržoaziju koja guši građansku revoluciju u Mađarskoj,

⁸⁸ Sundhaussen, 250.

⁸⁹ Isto, 251.

⁹⁰ Isto, 253.

⁹¹ Radelić, 164.

⁹² Isto, 164.

⁹³ Isto, 165.

⁹⁴ Isto, 165.

dok je njegov položaj prema sjeveru značio neprijateljstvo prema Mađarskoj i sovjetskim satelitima.⁹⁵ Kako bi ukinula stare praznike pretežito vjerske prirode, KPJ je 1947. donijela novi kalendar u kojem više nije bilo Badnjaka, Božića, Velike Subote, Uskrsa, prvog dana Duhova i Svih Svetih.⁹⁶ Ta velika promjena kalendara i uklanjanje vjerskih blagdana bio je konačan obračun između KPJ i Katoličke crkve, čime je njezin utjecaj uklonjen iz javnog života te je religija svedena samo na privatni obiteljski krug. Donošenjem novog kalendara, novi državni praznici bili su Nova godina 1. i 2. siječnja, Dan žena 8. ožujka, Praznik rada 1. svibnja, Dan pobjede 8. svibanja, Dan mladosti 25. svibnja, Dan boraca 4. srpnja i Dan Republike 29. studenog.⁹⁷

Etnološke studije socijalističkih praznika imaju dva načina pristupa, a to su tradicionalni i etnološki i pristup.⁹⁸ Tradicionalan pristup istraživanju socijalističkih praznika u Hrvatskoj polazi od negacije socijalističkih praznika kao elementa narodne kulture, zato što je taj pristup u Hrvatskoj još uvijek dio kulturnopovijesne etnologije, da skratim i budem jasan, radi se o tome da je socijalistička praznična godina bila nešto sasvim novo u hrvatskom društvu i u potpunoj suprotnosti s postojećom tradicijom koja je predmet etnološke studije.⁹⁹ Etnološki pristup istraživanju socijalističkih praznika polazi od aktivističkog polazišta koje se temelji na dihotomiji, odnosno gledišta prema kojem se kod novih praznika kao što su socijalistički može raspoznati što je dobro i pozitivno, a što loše i negativno. U etnološkim studijama socijalističkih praznika, rituala i običaja, utvrđeno je kako se radi o dugom trajanju, što znači da se oni ne mogu istraživati samo u nekom kraćem razdoblju, nego u cijelom razdoblju socijalizma koje je trajalo 45 godina, a čije se nasljeđe preko kulture sjećanja zadržalo sve do danas.¹⁰⁰

Za praznike je značajno da su oni sastavni dio čovjekovog života i oni su zapravo ključ ritma godine jer dolaze u točno određenim intervalima povezanim sa godišnjim dobom. Osim što praznici mogu biti vjerski, državni, nacionalni i međunarodni oni se još prema Vovellu dijele na obiteljske, organizirane, seoske i druge praznike.¹⁰¹

⁹⁵ Rihtman-Auguštin, Dunja, „Spomenik na glavnom gradskom trgu“, *Ulice moga grada. Antropologija domaćeg terena*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2000., 73.

⁹⁶ Rihtman-Auguštin, Dunja, „Metamorfoze socijalističkih praznika“, *Narodna umjetnost*, 27, 1990., 24.

⁹⁷ Isto, 24-25.

⁹⁸ Isto, 22.

⁹⁹ Isto, 22.

¹⁰⁰ Isto, 22.

¹⁰¹ Isto, 22.

U jugoslavenskom slučaju istraživanja praznika, najvažnije je praznike istraživati u obje Jugoslavije kako bi se dobila jasna slika što je bilo prije, a što poslije rata i koje su se običaji nastavili u socijalističkoj Jugoslaviji uz male izmjene. Kraljevina Jugoslavija bila je poljoprivredna država s dominacijom zemljoposjeda, stoga su prazničnu godinu činili praznici narodne kulture povezani s godišnjim dobima. Istaknuti jugoslavenski etnolozi koji su radili na istraživanju praznika u Kraljevini Jugoslaviji su Milovan Gavazzi (*Godina dana hrvatskih narodnih običaja*), Nika Kureta (*Praznično leto Slovencev*) i Tihomir Đorđević (*Naš narodni život*).¹⁰²

Socijalistička praznična godina najbogatija bila je u proljeće, dok su ljeto, jesen i zima bili nešto skromniji po broju državnih praznika. Praznici su slijedili ciklus godišnjih doba, što je značilo da nakon Dana žena dolazi proljeće, dok je nakon euforičnih i velebnih svibanjskih proslava dolazilo ljeto i ljetni školski praznici, a nakon ljeta u hladne kišne dane i Danom Republike, na koji su polaznici prvih razreda osnovnih škola primani u Savez pionira Jugoslavije, došla bi jesen i nove radne obaveze. Mjesec svibanj bio je poseban i drugačiji od svih mjeseci u godini. Proljeće, sunce i zelenilo te raspjevane ptice simbolizirali su vrijeme buđenja i novih nadanja u ljepšu i sretniju budućnost. To je bio mjesec kada su se slavili veliki i najvažniji praznici. Prvi svibnja ili Međunarodni praznik rada bio je prvi svibanjski praznik koji je okupljao mnoštvo na ulicama i trgovima gradova u kojima su održavane svečane prvomajske parade na kojima su radni kolektivi predstavljali svoje radne uspjehe i rezultate koje su postigli. Prvi maj bio je praznik ideološkog i kulturnog uzdizanja jer se slavio jugoslavenski samoupravni socijalizam, dok je slavlje rezultata rada bila inspiracija za napredak u izgradnji socijalističkog društva. Uoči Praznika rada i Dana pobjede mnoga su mjesta bila u znaku veselja i proslava jer su slavila dane oslobođenja. Lokalne proslave dana oslobođenja i dolaska jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, koja je od ožujka promijenila naziv u Jugoslavenska armija, bili su radni dani uz mitinge i svečane govore, a poslije podne su se održavala narodna veselja uz glazbene sastave. Najsvečaniji svibanjski praznik, i ujedno najljepši praznik kako ga je doživljavala jugoslavenska zajednica, bio je Titov rođendan ili Dan mladosti 25. svibnja. Praznici u kalendaru socijalističke Jugoslavije, ako se dobro prouče, može se zaključiti kako su oni bili zamjena za vjerske praznike, tako primjerice Prvi svibnja nadomjestio je uskršno vrijeme, Dan Republike zamijenio je vrijeme Adventa i pripreme za Božić.

¹⁰² Isto, 24.

Svibanjski praznici u jugoslavenskom kontekstu, bili su posebno značajni zato što je to bio mjesec posvećen proletherskoj revoluciji i sjećanju na veliki štrajk radnika u Chicagu 1896., velikoj pobjedi nad fašizmom u Europi i Josipu Brozu Titu jer se slavio njegov rođendan kao znak sjećanja na desant na Drvar 25. svibnja 1944. kada je Tito uspio izbjeći sigurnu smrt.

Najvažnija komponenta socijalističkih praznika bila je njihova propagandna uloga u oblikovanju jugoslavenske zajednice. Nova tradicija trebala je legitimirati vlast te uspostaviti norme i pravila za interpretaciju prošlosti po ideološki podobnim obrascima.¹⁰³ Naslov „Metamorfoze socijalističkih praznika“ zapravo se odnosi na pretvorbu godišnjeg kalendara u kojem su dominirali vjerski blagdani u socijalistički praznični kalendar, što sam zaključio iz pojma metamorfoza što znači pretvorba , a autorica je temeljito i detaljno koristila pojam iz grčkog jezika te uz znanstveni izričaj dodala primjesu književnog.¹⁰⁴

S ciljem očuvanja i njegovanja kulture sjećanja na Narodnooslobodilački rat, napredne događaje i ličnosti, napisane su brojne knjige o Narodnooslobodilačkom ratu, partizanskoj vojsci i vrhovnom komandantu Josipu Brozu Titu.¹⁰⁵ Pisanje knjiga i snimanje partizanskih filmova u propagandne svrhe komunističkog režima, vlast se legitimirala kao zakonita i za narod dobra.¹⁰⁶ Važnu ulogu u oblikovanju kulture sjećanja preko državnih praznika imao je Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR). Savez je osnovan 1947. u Beogradu i njegov se rad zasnivao na dobrovoljnoj društveno-političkoj aktivnosti članova, a posebno povodom obljetnica velikih bitaka i presudnih događaja iz Drugog svjetskog rata.¹⁰⁷ Tito je bio jedini i doživotni predsjednik organizacije. Na osnivačkom kongresu istaknuo je kako je Savez najbolja masovna organizacija koja će okupljati veterane iz Narodnooslobodilačkog rata te se brinuti o njihovom materijalnom i društvenom položaju.¹⁰⁸ Politička djelatnost SUBNOR-a bila je usmjerena na izgradnju kolektivnog identiteta preko kulture sjećanja i oblikovanja društvenih vrijednosti čiji su temelji

¹⁰³ Isto, 21

¹⁰⁴ Isto, 21.

¹⁰⁵ Filipović, Tina, „Osnutak, struktura i djelovanje boračke organizacije na lokalnoj razini: Općinski odbor SUBNOR-a Labin“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 53, No. 1, 2021., 44.

¹⁰⁶ Isto, 50.

¹⁰⁷ Isto, 46.

¹⁰⁸ Isto, 46.

položeni za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata.¹⁰⁹ Kao organizacija koja je okupljala borce iz NOR-a, brinula se o podizanju i očuvanju spomeničke baštine poginulih boraca, organiziranje komemoracija, proslava i raznih manifestacija događaja, a uz to Savez se bavio i izdavačkom, kulturno-umjetničkom te izdavačkom djelatnošću vezanom uz NOB.¹¹⁰

U oblikovanju kulture sjećanja, uz uvođenje nove revolucionarne tradicije i gradnju spomeničke baštine, vrlo važno i ključno mjesto zauzimalo je obrazovanje.¹¹¹ U obrazovnom sustavu najvažnije mjesto, posebno u prvim poratnim godinama, zauzimao je nastavni predmet povijest, dobivši najveći broj nastavnih sati u osnovnim i srednjim školama, a nastavni sati sve do kraja 1940-ih su sustavno povećavani, jer je bilo važno da se od prvog poslijeratnog naraštaja krene u oblikovanje nadnacionalnog jugoslavenskog identiteta i nove jugoslavenske tradicije koju će pomoći u izgradnji socijalističkog čovjeka.¹¹² Prvi udžbenici za nastavu povijesti u razdoblju od 1945. do 1948/49., odnosno do sukoba Tito-Staljin, bili su sastavljeni po sovjetskim udžbenicima s naglaskom na Oktobarsku revoluciju i veliki doprinos Sovjetskog Saveza u pobjedi nad fašizmom.¹¹³ Glavna vodilja velikog broja sati nastave povijesti bila je idejno-obrazovna funkcija nastave povijesti čime se htjelo spriječiti gubitak putokaza, orijentacije u radu što bi dovelo do zastranjivanja i krivog tumačenja događaja iz NOB-a.¹¹⁴ Nakon sukoba sa SSSR-om u udžbenicima za nastavu povijesti u prvi plan dolazi učenje nacionalnih povijesti FNRJ kako bi se podigao moral za obranu Jugoslavije i stečevina Narodnooslobodilačkog rata.¹¹⁵ Nastava povijesti s naglaskom na NOB i KPJ našla se u samom središtu nastavnog plana i programa još za vrijeme rata na oslobođenom teritoriju¹¹⁶. Na zasjedanju AVNOJ-a u studenom 1942., njegov Prosvjetni odsjek Izvršnog odbora donio je nastavni plan i program za nastavu povijesti prema kojem se ona uvodi u četvrtom razredu osnove škole, a gradivo je bilo podijeljeno u tri tematske cjeline: Drugi svjetski rat, Propast Jugoslavije i Narodno-oslobodilačka borba protiv fašizma-imperijalizma.¹¹⁷

¹⁰⁹ Isto, 50.

¹¹⁰ Isto, 46, 57.

¹¹¹ Koren, Snježana, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945.-1960.)*, Srednja Europa, Zagreb, 2012., 90.

¹¹² Isto, 90.

¹¹³ Isto, 202-203.

¹¹⁴ Isto, 232.

¹¹⁵ Isto, 213.

¹¹⁶ Isto, 195.

¹¹⁷ Isto, 311.

Glavni zadatak poučavanja povijesti u vrijeme rata bilo je poučiti učenike i izdaji, petoj koloni i bijegu, što je učinila kraljevska vlada i kralj Petar II. Karađorđević.¹¹⁸ Stavljanjem povijesti NOB-a u prvi plan nastavnog plana i programa, trebalo je širiti komunističku ideologiju među najmlađima.¹¹⁹ Elementi koji su bili temelji za gradnju ideologije jugoslavenskog komunističkog režima bili su sloboda i slobodarske težnje jugoslavenskih naroda u prošlosti i sadašnjosti, slavenska solidarnost, borba za napredak i da nema povratka na staro.¹²⁰ U posljednje dvije godine rata, 1944. i 1945., kada je pobjeda antifašističke koalicije bile nadohvat ruke, poučavanje povijesti NOB-a dobilo je više nego osobito značenje, jer je trebalo imati obrazovane mlade ljude koji će nakon što KPJ preuzme vlast nastaviti graditi socijalizam tamo gdje je stao ratni naraštaj. Ključna sastavnica poučavanja povijesti NOB-a bilo je isticanje veličine, autentičnosti i samosvijesti oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, izgradnja Narodnooslobodilačke vojske i narodne vlasti.¹²¹

Tijekom poučavanja na nastavi povijesti sustavno se ideološki isticala zajednička borba jugoslavenskih naroda protiv Sila osovine i njezinih saveznika u kontekstu bratstva i jedinstva, a žrtve podnijete za pobjedu osigurale su da nadolazeće generacije odrastaju u miru i blagostanju te izražavaju zahvalnost i lojalnost Titu koji je svojom borbom protiv okupatora, stvaranjem blagostanja zadužio sve jugoslavenske narode i narodnosti da poštuju i cijene njegov autoritet, djelo i ličnost.¹²² Nastavni plan i program nastave povijesti bio je ključan za oblikovanje kulture sjećanja kod najmlađih, koji su bili rođeni poslije rata o kojem nisu znali ništa.¹²³ Kako bi se mlade generacije već u osnovnoj školi upoznale s novom ideologijom i kako bi se izvršila indoktrinacija djece, povijest je bila ključ usadivanja ideoloških vrijednosti i novih obrazaca ponašanja.¹²⁴ Kroz novu politiku nastave povijesti u osnovnoj se školi težilo oblikovanju idealnog socijalističkog čovjeka preko lika idealnog pionira kao malog socijalističkog čovjeka.¹²⁵ Kako bi se u osnovnoj školi oblikovala ličnost savršenog pionira koji će biti budući graditelj socijalizma bilo je bitno da se ispune slijedeći uvjeti: morao je biti

¹¹⁸ Isto, 312.

¹¹⁹ Isto, 312.

¹²⁰ Isto, 312.

¹²¹ Isto, 333.

¹²² Isto, 333.

¹²³ Isto, 334.

¹²⁴ Isto, 377.

¹²⁵ Duda, Igor, *Danas kada postajem Pionir. Djetinjstvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, Srednja Europa, Zagreb-Pula, 2015., 59.

pošten, iskren, odvažan, napredan, istrajan i radišan.¹²⁶ U osnovnoj školi djeca su svoje uzore, barem u poratnim godinama, tražila u junacima NOB-a, a upravo primanje u pionire ih je podsjećalo na partizane i približavalo Titu.¹²⁷ Nastava povijesti samo je doprinosila usađivanju svih onih vrijednosti koje su bile važne za oblikovanje pravilnog socijalističkog čovjeka.¹²⁸ Komemoracije, obilježavanje značajnih datuma i proslave državnih praznika bili su sastavnim djelom nastave povijesti, a od učenika se očekivalo kako svojim radovima i doprinesu izgradnji kulture sjećanja.¹²⁹

Najbolji i najučinkovitiji prodor komunističke ideologije do djece događao se tijekom nastave povijesti pisanjem radova i održavanjem seminara.¹³⁰ Sudjelovanjem na paradama, sve ono što su učenici učili u školi i čitali u svojim udžbenicima, u tom jednom trenutku prošlost i veliki presudni događaji iz Narodnooslobodilačkog rata postali su sadašnjost, stvarnost koja su iskusile stotine tisuća djece svih naroda i narodnosti Jugoslavije.¹³¹ Velike, euforične i grandiozne proslave pokazuju kolika je bila snaga jugoslavenskog zajedništva na velike dane socijalističke praznične godine.¹³² Dodjeljivanjem novog imena ulici, trgu ili školi, zapravo se dodjeljuje novi identitet.¹³³ Školske proslave državnih praznika, obljetnice i dodjeljivanje novih imena školama bili su sastavnim djelom svake društveno-političke zajednice i njezinog sustava vrijednosti.¹³⁴ Na nastavi povijesti posebno su se proučavali sadržaji povezani s proslavama državnih praznika, predavanja nastavnika na školskim svečanostima i sudjelovanje učenika u povijesnim grupama uoči pripremanja svečanosti bili su važni zadaci.¹³⁵ Kako bi se stvorilo nastavni kadar, koji bi bio ideološki podoban za poučavanje povijesti NOB-a, trebalo je od postojećih nastavnika stvoriti komuniste, ljude koji će uz nastavničko obrazovanje imati i komunističko ideološko obrazovanje. Upute o načinu obilježavanja državnih praznika, o načinu izvedbe školske priredbe, broju zastava, plakata, slika i transparenata je od 1945. pa sve do 1990. određivao

¹²⁶ Isto, 59.

¹²⁷ Duda, „Kameni temeljci“, 33.

¹²⁸ Duda, *Danas kada postajem pionir*, 59.

¹²⁹ Koren, 378.

¹³⁰ Isto, 378.

¹³¹ Isto, 378.

¹³² Gržinić, 74-75.

¹³³ Isto, 379.

¹³⁴ Isto, 379.

¹³⁵ Isto, 384.

Agitprop, a svi pisani nalozi slani su Ministarstvu prosvjete koje ih je prosljeđivalo ravnateljima škola.¹³⁶

Najvažniji, najsvečaniji i najeuforičniji bio je mjesec svibanj, mjesec radosti, veselja i sreće. To je bio mjesec kada su se u školama uz radost i sreću pripremale priredbe za proslavu Praznika rada 1. svibnja, Dana pobjede 9. svibnja i Titova rođendana 25. svibnja.¹³⁷ Osnovnoškolci su svibanjske proslave obilježavali unutar škole, svečanim programom koji se održavao u školskim dvorištima, gdje se nalazila pozornica s parolama i Titovom slikom, ispred nje je bio parter za publiku raspoređenu tako da su u prvom redu sjedili direktor, nastavno osoblje i članovi Partije, dok se ostala publika smjestila u ostale redove, a uz binu je obično bio školski glazbeni sastav koji je pratio pjevanje školskog zbora na tribini, a cijela proslava završavala je zakuskom.¹³⁸ Za razliku od osnovnih škola, srednje škole su imale aktivnosti ne samo za pripremanje proslave državnih praznika u svibnju, već i na političko-agitacijskoj aktivnosti koja je bila usmjerena na mitinge, pisanje parola i ukrašavanje školskih zgrada.¹³⁹

Tijekom 1950-ih godina uvedeni su novi datumi i državni praznici iz nacionalne povijesti Jugoslavije i njezinih naroda i narodnosti, to su bili Dan ustanka naroda Jugoslavije, što postaje od 1956. Dan borca, a slavio se 4. srpnja, te od 1957. Dan mladosti 25. svibnja.¹⁴⁰ Za razliku od Titovog rođendana, koji se od 1957. na Titovu inicijativu zove Dan mladosti, Dan ustanka naroda Jugoslavije nije se obilježavao u školi jer je to bilo u vrijeme ljetnih praznika, kada su se učenici otišli na odmor na Jadransko more.¹⁴¹ Dan mladosti u osnovnim i srednjim školama obilježavao se svečanom priredbom, smotrom mladih generacija i njihovih postignuća na području sporta, umjetnosti i tehničkog odgoja.¹⁴² Pedesetih godina osim Dana mladosti na važnosti su dobili veliki jubileji, okrugle godišnjice velikih i sudbonosnih događaja iz Drugog svjetskog rata.¹⁴³ Te su godišnjice slavljene uz prisutnost državnog vrha i uz pratnju medija koji su još euforičnije dizali atmosferu preko novina bombastičnim

¹³⁶ Isto, 411.

¹³⁷ Isto, 411.

¹³⁸ Isto, 411.

¹³⁹ Isto, 411.

¹⁴⁰ Isto, 449.

¹⁴¹ Isto, 449.

¹⁴² Isto, 449-450.

¹⁴³ Isto, 450.

naslovima.¹⁴⁴ Ostali državni praznici nižeg ranga bili su obilježeni skraćenim prigodnim programom uz redovnu nastavu u odnosu na svibanjske proslave.¹⁴⁵

Slavljem Praznika rada građani se prisjećali krvavog štrajka u Chicagu davne 1896. kada su stotine tisuća radnika organizirale štrajk boreći se za svoja radnička prava, protiv kapitalističkog izrabljivanja, naoružavanja i imperijalizma.¹⁴⁶ Danom pobjede slavila se velika saveznička pobjeda nad fašizmom u Drugom svjetskom ratu, koja je bila temelj stvaranja nove Europe u kojoj će se poštivati ljudska prava i demokratske vrijednosti.¹⁴⁷ Osim komponente ideološkog uzdizanja, svibanjske proslave imale su i pedagošku funkciju u pogledu usvajanja znanja o socijalizmu i podizanju svijesti jugoslavenskog socijalističkog društva.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Isto, 450-451.

¹⁴⁵ Isto, 417.

¹⁴⁶ Isto, 416.

¹⁴⁷ Isto, 418.

¹⁴⁸ Tito, Josip Broz, *Tito i temelji socijalističke Jugoslavije*, Centar društvenih djelatnosti Saveza socijalističke omladine Hrvatske, Zagreb, 1977., 89-99.

Obilježavanje Praznika rada u Varaždinu

Proces industrijalizacije u 19. stoljeću, koji je krenuo iz Velike Britanije, proširio se Europom i Sjedinjenim Američkim Državama, doveo je do stvaranja radničke klase koja je mahom dolazila sa sela i poljoprivredni alat i strojeve mijenja tvorničkim halama, proizvodnim strojevima i radničkim plavim kombinezonima. Proces industrijalizacije najbrže se razvijao u Velikoj Britaniji, gdje se naveliko gradila željeznička mreža i proizvodile brze parne lokomotive za vuču teških teretnih vlakova i putničkih vlakova. Došlo je do ubrzanog širenja gradova i tvornica, što je dovelo do rasta životnog standarda bogate buržoazije koja je posjedovala tvornice i sredstva proizvodnje, dok su radnici živjeli u bijedi i siromaštvu. Unatoč poboljšanju životnog standarda u gradovima dolaskom željeznice nije se uspjelo smanjiti klasne razlike, koje su postale još vidljivije.¹⁴⁹ U to vrijeme u Europi pod utjecajem Komunističkog manifesta, dolazi do jačanja radničkog pokreta i sve jačeg povezivanja radničkih sindikata u borbi za radnička prava kao što su bolji uvjeti rada, osmosatni radni dan, osam sati odmora, osam sati kulturnog stvaralaštva i veće dnevnice. Brojni štrajkovi koji su bili oružje sindikata kao metoda građanskog neposluha, jer su u ono vrijeme štrajkovi i obustava proizvodnje bili zabranjeni, okupljali su na tisuće radnika koji su se okupljali u tvornicama i gradovima uzalud boreći se za svoja radnička prava, jer je buržoazija uz pomoć policije i vojske u krvi gušila radničke proteste i nemire.

Vrhunac radničke borbe dostignut je najvećim štrajkom u povijesti radničkog pokreta, koji se dogodio u Chicagu 1. svibnja 1896. godine. Organizirali su ga radnički sindikati kako bi pritiskom na kapitaliste izborili bolje uvjete rada, povećanje dnevnicu jer su uz male dnevnicu i slabo plaćen posao bili otuđeni od svojeg rada, osmosatno radno vrijeme, osam sati odmora i osam sati dokolice. Kongres radničkih sindikata u Pittsburghu, koji je prethodio štrajku, uputio je poziv svim radnicima SAD-a koje izrabljuje buržoazija i zbog čega žive u bijedi i siromaštvu na ustanak kojim bi srušili kapitalistički i klasni poredak, stvorili slobodno društvo temeljeno na kooperativnoj organizaciji proizvodnje, slobodnu razmjenu robe bez trgovine i profita, jednako obrazovanje za sve i jednaka prava za sve bez obzira na rasu, vjeru i spol. Radnici Chicaga svoj su štrajk 1896. započeli u industrijskim pogonima koji su se nalazili na

¹⁴⁹ Cowie, L.W., *The Railway Age*, Macdonald Educational 1978., 24-28.

rubu grada, gdje su bile smještene industrijske zone, odakle su nakon obustave proizvodnje krenuli na gradske ulice, koje su bile prepune policije i barikada. Mirni štrajk koji je krenuo iz tvornica na ulice, pretvorio se u krvoproliće kada je zbog pucanja policije na radnike izbio sukob između radnika, štrajkolomaca i policije. Toga tragičnog 1. svibnja 1896. Chicago se pretvorio u malu ratnu zonu. Grad je bio pun barikada i policije koja je pucala po nenaoružanim radnicima koji su mirno prosvjedovali boreći se za svoja radnička prava. U znak sjećanja na osnivački kongres Druge internacionalne u Parizu 1898. donio je odluku kojom je 1. svibnja proglašen Međunarodnim praznikom rada. Tim danom i parolom „Proleterci svih zemalja ujedinite se“ povezane su široke mase radnike iz cijeloga svijeta u jednu jedinstvenu zajednicu koja se borila za poboljšanje svog položaja, protiv imperijalizma, za razoružavanje i za svjetski mir.¹⁵⁰

Obilježavanje Praznika rada u Hrvatskoj počinje 1871. godine kada je osnovan prvi radnički sindikat koji se zvao Hrvatsko tipografsko društvo.¹⁵¹ Vlasti su strogo zabranjivale održavanje štrajka, bojeći se komunista i socijalista koji bi štrajkaše naoružali s ciljem podizanja komunističke revolucije koja bi povezala sve proletere Austro-Ugarske Monarhije u ostvarenju zajedničkog cilja, a to je svrgavanje cara i rušenje Monarhije kako bi svaki narod prema pravu samoodređenja imao svoju državu, a uz to cilj je bio srušiti klasni poredak i buržoaziju koja ne iskorištava samo radnike, nego i cijeli narod. Pokušaj suzbijanja štrajka na 1871. nije uspio, unatoč nastojanju buržoazije i policije da ga spriječi.

Prva službena proslava Praznika rada u Hrvatskoj održana je 1872. i bila je vrlo skromna, ali bila je simbolično značajna jer je označila početak borbe radničke klase u Hrvatskoj. Važnu ulogu u povezivanju radničkih pokreta u Austro-Ugarskoj imao je bečki radnički list *Arbeiter* koji je širio Marxove ideje o komunističkoj revoluciji i izgradnji socijalizma uspostavom diktature proletarijata. List je imao jak utjecaj na početak tiskanja radničkih novina u Monarhiji, pa tako i u Hrvatskoj, jer su novine uz štrajkove bile snažno oružje ideološkog učenja o marksizmu što je bio temelj za gradnju socijalističkog društva. Od 1891. u Zagrebu je redovito izlazio socijaldemokratski radnički list *Sloboda*, koji je isticao osmosatni radni dan, uvođenje potpunog prava

¹⁵⁰ Haramija, Mijo, *Velike godišnjice – naši praznici*, Školska knjiga, Zagreb, 1980., 45-54.

¹⁵¹ Hanzalek, Darije, „U povodu 150.godišnjice postojanja Sindikata grafičara i medija“, Zagreb, 24. srpnja 2020.

udruživanja, potpune slobode izražavanja misli i slobodu tiska. U Monarhiji i nakon njezina raspada 1918. u novostvorenoj Kraljevini SHS, a od 1929. Kraljevini Jugoslaviji, Praznik rada se obilježavao prigodnim proslavama unatoč tome što je tadašnja vlast uz pomoć žandara nastojala sve to ugušiti. Nakon pobjede Oktobarske revolucije 1. svibnja postaje praznik koji su komunisti kao avangarda prepoznali kao dan koji će slaviti velike uspjehe proletarijata i dan koji će biti smotra svih radnih ljudi koji svojim radom izgrađuju socijalizam. Završetkom građanskog rata u Rusiji 1919. 1. svibnja se naveliko obilježavao velikim paradama djece, sportaša, učenika, studenata, vojske, radnika i seljaka na Crvenom trgu u Moskvi, a od dolaska Staljina na čelo SSSR-a, prvomajske parade postale su vrlo raskošne i grandiozne kako bi se pokazala moć SSSR-a i pobjede komunističke revolucije.

Pojavom fašizma u Italiji i nacizma u Njemačkoj, Praznik rada uz komunističku pozadinu dobiva i ideološko značenje antifašizma, jer se na svim proslavama tijekom tridesetih godina naglašavala borba protiv fašizma, militarizma i imperijalizma, kako bi se izbjegla stradanja još većih razmjera nego u Prvom svjetskom ratu. Njemačkim napadom na Sovjetski Savez 22. lipnja 1941. Kominternu je pozvala na ustanaka, kako bi se obranile stečevine Oktobarske revolucije i njezino nasljeđe, a toga istog dana kada je poziv upućen iz Moskve članovima Kominterne, u okupiranoj Kraljevini Jugoslaviji je pod vodstvom Josipa Broza Tita u šumi Brezovici kraj Siska formiran prvi hrvatski i jugoslavenski partizanski odred, što je bio početak oružanog otpora fašizmu i početak komunističke revolucije. Tijekom duge i krvave četiri ratne godine, Narodnooslobodilačka vojska i Partizanski odredi Jugoslavije, Praznik rada slavili su u duhu borbe za oslobođenje Jugoslavije, kako bi ostvarili pobjedu nad fašizmom, oslobodili državu i stvorili novu Jugoslaviju, koja će biti federativna socijalistička država i zajednica ravnopravnih naroda. Za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata u oslobođenim mjestima se na Praznik rada održavala parada.¹⁵²

Prva poslijeratna proslava Praznika rada u gradu Varaždinu bila je u znaku pobjede nad fašizmom. Samo godinu dana ranije taj dan nikako nije mogao biti praznik: „Prošlogodišnji Prvi maj slavio je naš narod još pod teškim uslovima. Sjeverni dio naše domovine je još patio pod okrutnom čizmom morskog okupatora i domaćih izroda.“¹⁵³

¹⁵² Slaviček, Milivoj *Crveno proljeće: svjedočanstva o Prvom maju*, Lykos, Zagerb, 1958., 15-23., 32-58., 274-277.

¹⁵³ „Živio Prvi maj. Praznik radnog naroda čitavog svijeta“, *Varaždinske vijesti*, 1.5.1946., 49, 50.

Godine 1945. praznik je prolazio u znaku sveopće mobilizacije: „Prošlogodišnji Prvi Maj smo još slavili pod parolom mobilizacije svih sposobnih za front: Sve za front, sve za pobjedu.“¹⁵⁴ Dolaskom Jugoslavenske armije u grad 7. svibnja 1945. zavladao je veselje među građanima. Medijski prikaz u prvom broju *Varaždinskih vijesti* od 19. svibnja 1945. bio je bombastičan, uz spominjanje osmijeha na licima, cvijeća u rukama, veselja i novoga početka. Jasno se vidi da su novine na spektakularan i euforičan način izvještavale o oslobođenju.¹⁵⁵

Godinu kasnije građani su bili svjesni da nitko osim njih samih neće obnoviti grad.¹⁵⁶ Na proslavi su građani s oduševljenjem i ponosom isticali kako su u samo godinu dana nakon završetka rata postigli velike uspjehe u obnovi političkog, društvenog i privrednog života. *Varaždinske vijesti* istaknule su kako je čvrstim povezivanjem radnih ljudi stvoreno jedinstvo koje je rezultiralo velikim radnim heroizmom, neophodnim za obnovu. Izvještavajući o prvoj poslijeratnoj proslavi *Varaždinske vijesti* isticale su kako je Narodna fronta ostvarila zacrtane ciljeve tijekom Narodnooslobodilačkog rata, a najvažniji je bio stvaranje bratstva i jedinstva svih jugoslavenskih naroda i narodnosti. Također ističu kako su sve neprijateljske snage uništene te je time osiguran mir i novi početak. Nadalje, *Varaždinske vijesti* ističu kako svi marljivo rade i kako su se svakim danom vidjeli veliki i krupni koraci napretka u obnovi, ali ne samo grada, nego i kotara. Uoči 1. svibnja 1946. *Varaždinske vijesti* poslale su poruku čitateljima kako su obnovljeni mostovi, ceste, željezničke pruge i zgrade, te kako se marljivo napreduje i na području poljoprivrede izradbom plana za proljetnu i jesensku sjetvu, o uspješno završenoj agrarnoj reformi i kolonizaciji.¹⁵⁷ Poruke su naglašavale slavlje rada, izgradnju ljepšeg i sretnijeg života.¹⁵⁸

Nakon tri godine od završetka rata, Prvi maj se slavio s još više veselja i euforije, koja je vladala gradom Varaždinom tijekom Prvog svibnja.¹⁵⁹ Navještavajući proslavu Praznika rada 1948., *Varaždinske vijesti* su se referirale na veliki radnički štrajk u Chicagu kao sudbonosni događaj u povijesti radničkog pokreta te kako je proslava u Varaždinu među ostalim posvećena i tom velikom događaju. Prvomajske poruke koje su bile objavljene u *Varaždinskim vijestima* s obzirom da je počeo Hladni rat i

¹⁵⁴ Isto.

¹⁵⁵ „7.V. 1945.“, *Varaždinske vijesti*, 19.5.1945., 1.

¹⁵⁶ Živio Prvi maj. Praznik radnog naroda čitavog svijeta“, *Varaždinske vijesti*, 1.5.1946., 49, 50.

¹⁵⁷ Isto.

¹⁵⁸ Isto.

¹⁵⁹ Isto.

zaoštravanje blokovske podijele, a te godine je izbio sukob Tito-Staljin s jedne strane i Berlinska kriza s druge strane, isticale su kako je Praznik rada dan smotre radnih ljudi u državama narodne demokracije, predstavljanja radnih uspjeha i rezultata i dan borbe za očuvanje svjetskog mira kako bi se spriječio rat do uništenja. Poruka čitateljima bila je da je pored slavlja kulta i heroja rada, ova praznik bio dan sportskih natjecanja između sportskih društava poduzeća.¹⁶⁰ Političke poruke *Varaždinskih vijesti* jasno izražavaju zadovoljstvo nove vlasti obnovom koja ide u svoju završnu fazu i kako ne samo Jugoslavija, nego i nekadašnje kolonije te ostale avangardne snage idu krupnim koracima naprijed, dok su imperijalističke snage i reakcija u metežu i rasulu, koje ih potiče na osmišljavanje novih ratova. Najjasnija slika koja slikovito prikazuje gibanja tadašnjeg svijeta može se jasno istaknuti u ovom citatu: „Dok rastu snage napretka u svijetu, u imperijalističkom taboru vlada zbrka i metež, stvaraju se novi planovi za ekonomsku pomoć postradaloj Europi, vrše se ekonomski i politički pritisci na pojedine zemlje Europe, groze se i huškaju na rat, prijete atomskim bombama, poništavaju svoje ranije donesene odluke i tako dalje.“¹⁶¹ U prvi plan *Varaždinske vijesti* stavljaju trudbenike, odnosno radne ljude koji svojom požrtvovnošću i radom izgrađuju socijalizam: „Trudbenici naše zemlje po četvrti put slave Prvi maj u slobodi. Naši radnici, poljoprivrednici i intelektualni radnici i manifesti će tom prilikom svoju čvrstu volju i odlučnost za daljnju izgradnju socijalizma, za ostvarenje sretne budućnosti svoje domovine.“¹⁶² Ulice su preplavili radni ljudi radosno dočekujući praznik. Prvomajska smotra 1948. slavila je uspjeh obnove koja će biti temelj gospodarskog uzleta tijekom pedesetih godina. *Varaždinske vijesti* istaknule su kako su na području varaždinskog kotara podignuti zadružni domovi kako bi se podigla politička svijest radnih ljudi kao graditelja socijalizma: „Izgradnja zadružnih domova omogućit će našem selu pored ekonomskog napretka i podizanja kulturne i političke svijesti među radnim ljudima.“¹⁶³ Završna misao koju su *Varaždinske vijesti* prenijele čitateljima bilo je obvezivanje radnih ljudi maršalu Titu kako će prije roka ispuniti obaveze Petogodišnjeg plana.¹⁶⁴

Iste se godine velika proslava završene obnove osim u gradu održala u varaždinskoj ispostavi Željezničkog transportnog poduzeća Zagreb u Varaždinu. Na željezničkom kolodvoru Željeznički komitet Narodne omladine organizirao je proslavu povodom

¹⁶⁰ 1.5.1948., 113.

¹⁶¹ 1.5.1948., 133.

¹⁶² 1.5.1948., 113.

¹⁶³ 1.5.1948., 113.

¹⁶⁴ 1.5.1948., 133.

praznika i puštanja novog stroja 62-75 u rad u ložionici, odnosno na željezničkom depou za lokomotive. Novi stroj su izgradili učenici Škole u privredi (danas Strojarska škola). Također je i cijeli kolodvor opremljen novom željezničkom tehnikom i uređajima za upravljanje i vođenje željezničkog prometa. Nakon svečanosti na kolodvoru, proslava se nastavila u Domu željezničara gdje je nastupilo folklorna grupa.¹⁶⁵

Proslava 1949. bila je najveća od završetka Drugog svjetskog rata. U *Varaždinskim vijestima* je, osim početka gospodarskog razvoja, vrlo važno mjesto zauzimala trideseta obljetnica osnivanja KPJ.¹⁶⁶ Najveće zasluge dobili su radnici koji su trebali biti uzor svojim drugovima: „U toj borbi za izgradnju socijalizma prednjači radnička klasa koja ulaže ogromne napore u svim granama industrijske proizvodnje. Ona je svojom visokom radnom disciplinom, sviješću, jedinstvom i čvrstinom savladala tolike i mnogobrojne teškoće, koje stoje na putu ka izvršenju radnih zadataka.“¹⁶⁷ Uz radnike i industrijski razvoj, važno mjesto u *Varaždinskim vijestima* dobili su i seljaci koji su u unapređenju poljoprivrede postigli iznimne rezultate: „Isto tako i radno seljaštvo ulaže mnogo truda u borbi za unapređenje poljoprivredne proizvodnje i socijalističkog preobražaja sela. Radno seljaštvo počinje da živi na nov način, na zadružni, na napredni način.“¹⁶⁸ Trideseta obljetnica KPJ, od svega što se događalo na Prvi maj u Varaždinu, bila je najvažnija i brojni sastanci i mitinzi bili su u samom središtu *Varaždinskih vijesti* koje su izvještavale sa tih mitinga, a najveća pozornost novinama je skrenuta na povijest KPJ, na njezino djelovanje za vrijeme NOR-a i uspostavu nove vlasti, borbu protiv preostale buržoazije i ostalih klasnih neprijatelja. *Varaždinske vijesti* svojim su čitateljima u izdanju novina koje su izašle 28. travnja 1949. predstavile cijeli plan i program proslave: „30. travnja u 20 sati (8 sati navečer) AKADEMIJA u svečanoj dvorani Narodne fronte. 1. maja u 9 sati svečani ophod gradom, u 10 sati miting na Trgu republike, u 14 sati sportsko natjecanje na stadionu RSD 'Sloboda'. Među ostalim nogometna utakmica 'Tekstilac' – 'Sloboda'. 2. maja – Masovni posjet trudbenika Varaždina najboljem rudarskom kolektivu u NR Hrvatskoj, rudniku Ivanec. Polazak vlakom u 4.30 ujutro, povratak u 18 sati.“¹⁶⁹ Cijeli grad Varaždin i njegove tvornice bile

¹⁶⁵ Državni arhiv u Varaždinu (DAVŽ-HR) 512. Gradski komitet SKOJ/NOH Varaždin, Izvještaj o radu željezničkog komiteta Narodne omladine Varaždin, 1948.

¹⁶⁶ „Živio Prvi maj - Dan borbene smotre svih trudbenika“, *Varaždinske vijesti*, 28.4.1949., 165.

¹⁶⁷ Isto.

¹⁶⁸ Isto.

¹⁶⁹ Isto.

su okićene cvijećem.¹⁷⁰ U gradu se okupilo 12 tisuća radnika noseći zastave i transparente kojima su izražavali svoje uspjehe u provođenju petogodišnjeg plana. Na središnjoj svečanosti na Trgu Republike okupljeno mnoštvo klicalo je u čast KPJ.¹⁷¹ Radni kolektiv ložionice Državnih željeznica organizirao je natjecanje kojem je cilj bila štedanja resursa. Najuspješnija su bila dvojca strojovođa čija je parna lokomotiva uštedjela 50 posto ugljena te su proglašeni udarnicima. Njihova lokomotiva bila je očuvana, bez kvarova i nije bila ni na jednom popravku izvan predviđenog vremena za popravke i servisiranje. Uz dvojcu strojovođa udarnicima su proglašeni dvojca mehaničara koja su radila u ložionici i popravljala lokomotive u rekordnom roku. Može se zaključiti kako su željezničari jako disciplinirano, svjesno i odgovorno radili svoj posao u kojem je sigurnost željezničkog prometa i putnika bila na prvom mjestu, što ukazuje podatak kako ni jedna lokomotiva popravljena u Varaždinu nije bila u kvaru za vrijeme vuče vlakova.¹⁷²

Proslave u prvoj polovici pedesetih bile su u znaku slavlja privrednog čuda, izgradnje novih tvornica, hidroelektrana, škola, bolnica, stambenih zagrada i radničkih domova. U praznično svitanje 1951. limena glazba probudila je građane koji su odjurili na Trg Republike gdje se održala središnja svečanost.¹⁷³ Građani su se obvezali da će zajedno s narodima i narodnostima Jugoslavije i ostalim progresivnim snagama svijeta graditi i čuvati svjetski mir.¹⁷⁴ *Varaždinske vijesti*, osim što su hvalile uspjehe privrednog čuda i radnika, jasno su slale protusovjetske poruke. Sovjetski Savez napadnut je riječima kako na sve moguće načine, nizom gospodarskih sankcija i vojnim prijetnjama želi nanijeti štetu izgradnji samoupravnog socijalizma i gospodarskom napretku, kako ide istim putem kao i kapitalističke države te kako ima crne namjere porobljavanja malih država kao što je Jugoslavija: „U vanjskoj politici SSSR-a sa imperijalističkim silama stalno stvara planove za podjelu interesnih sfera u svijetu. Kao žrtva tih mračnih planova trebala je postati i naša zemlja.“¹⁷⁵ Isticalo se da se KPJ

¹⁷⁰ Isto.

¹⁷¹ „Preko 12 000 trubenika sudjelovalo je u Varaždinu na proslavi Prvog maja“, *Varaždinske vijesti*, 5.5.1949., 166.

¹⁷² „Radni kolektive državnih željeznica u Varaždinu uštedio je u takmičenju u čast 30-godišnjice KPJ 1.537 tona ugljena. Izvan plana osposobljena lokomotiva za Autoput“, *Varaždinske vijesti*, 5.5.1949., 166.

¹⁷³ „Program proslave Prvog maja“, *Varaždinske vijesti*, 28.4.1951., 268, 269.

¹⁷⁴ „Povodom Prvog maja- svenarodnog praznika rada“, *Varaždinske vijesti*, 28.4.1951., 268.,269.

¹⁷⁵ Isto.

odlučno suprotstavila imperijalističkoj namjeri Staljina da svrgne Tita i Jugoslaviju podvrgne Sovjetskom Savezu.¹⁷⁶

S obzirom da je u punom jeku bilo jugoslavensko privredno čudo, Praznik rada 1958. bio je po euforičnosti iznad svih dotadašnjih medijskih najava.¹⁷⁷ Radost proljetne atmosfere u novinskim je tekstovima pojačalo cvjetanje voćaka, zelenilo, mirisno proljetno cvijeće, uzorana polja tek proklijale pšenice i sunčani prvomajski dan te ulice, kuće i zgrade ukrašene crvenim zastavama.¹⁷⁸ Građani su obukli svečana odijela, a omladinska radna brigada iz Varaždina radila je i slavila na Autoputu bratstva i jedinstva.¹⁷⁹

Tijekom 1960-ih godina proslave i njihove najave u *Varaždinskim vijestima* bile su značajno promijenjene. U Narodnom kazalištu održavane su svečane akademije i referati, a slavilo se i u svakom poduzeću, najsvečanije u Varteksu.¹⁸⁰ Unutar radnog kolektiva Varteks središnja svečanost održavala se unutar kruga poduzeća, a nakon toga slijedila su privatna obiteljska druženja na izletištimama u Hrvatskom zagorju, kao što su Trakošćan i Ravna gora, a bilo je popularno odlaziti s rođacima u gorice na zagorska brda.¹⁸¹ Vrijeme velikih promjena u načinu obilježavanja praznika došlo je 1960-ih godina kada se posebno Praznik rada slavio na jedan posebno drugačiji način. Imao je svoj svečani dio prije podne, samo bez parade i dugih kolona radnih kolektiva koje su zamijenile svečane priredbe u školama i na stadionima, dok su poslijepodnevni sati bili posvećeni masovnim odlascima na izlete vlakom u Hrvatsko zagorje, a s obzirom da je ŽTP Zagreb 1960-ih nabavio nove američke dizel-električne lokomotive i nove vagone, nema toga što bi ljude spriječilo da sjednu u vlak i odu malo na svjež zrak u zagorska brda, gdje narodnog veselja i dobrog raspoloženja nikada ne falj.¹⁸²

Tijekom sedamdesetih godina *Varaždinske vijesti* sa sve su manje euforije pisale najave obilježavanja Praznika rada. Godine 1978. poruka čitateljima bila je da su u trideset godina samoupravnog socijalizma nadljudskim naporima i svojim radom ostvarili veliki napredak na svim područjima od političkog preko gospodarskog do društvenog i kulturnog. Također se isticala važnost osnivanja Pokreta nesvrstanih čime

¹⁷⁶ „Živio prvi maj-borbena smotra naših trudenika“, *Varaždinske vijesti*, 27.4.1951., 217.

¹⁷⁷ „Još jedno naše radosno proljeće“, *Varaždinske vijesti*, 1.5.1958., 635.

¹⁷⁸ Isto.

¹⁷⁹ Isto.

¹⁸⁰ „Prvomajske svečanosti“, *Varaždinske vijesti*, 24.4.1968., 1221.

¹⁸¹ „Prvi maj bit će svečano i radosno proslavljen“, *Varteksov vjesnik*, 1.5.1965., 17.

¹⁸² Isto.

se Jugoslavija učvrstila na svjetskoj političkoj sceni, a i dalje se isticala vjera u sretniju budućnost.¹⁸³

Nakon Titove smrti više nije ništa bilo isto kao prije. Kriza u koju je potonula Jugoslavija imala je svoj odjek na obilježavanje svibanjskih proslava u gradu. *Varaždinske vijesti* proslavu više uopće nisu najavljivale na euforičan i veseli način, kao što ni izvještaji s proslava više nisu bili slični onima iz 1950-ih godina. Građani su znali kako je vrijeme velikih spektakularnih proslava daleko iz njih, a u referate i obećanja o izlasku iz krize više nitko nije vjerovao.¹⁸⁴ Na Praznik rada 1989. željezničarska limena u ranu zoru probudila je građane, nakon čega je mnoštvo odjurilo na dravsko kupalište gdje se uz prigodni program posluživao grah, a bilo je i vina i narodnog veselja do kasnih večernjih sati uz glazbeni sastav iz Doma JNA i sastav Dileme.¹⁸⁵

¹⁸³ „Naš praznik“, *Varaždinske vijesti*, 27.4.1978., 1735-6.

¹⁸⁴ „Primjereno prazniku rada“, *Varaždinske vijesti*, 28.4.1988., 2258-59.

¹⁸⁵ „Svečano obilježen praznik rada“, *Varaždinske vijesti*, 12.5.1988., 2260.

Obilježavanje Dana pobjede u Varaždinu

Dan pobjede u Europi obilježava se 8. svibnja u znak sjećanja na veliku savezničku pobjedu u Drugom svjetskom ratu, kada je Crvena armija, nakon teške bitke za Berlin, ušla u razoreni grad i zauzela Reichstag s kojeg je bačena zastava Trećeg Reicha i izvješena zastava Sovjetskog Saveza. Istog dana kada je slomljena Njemačka, kapitulirala je i njezina saveznica NDH, a jedinice Jugoslavenske armije trijumfalno su ušle u Zagreb.¹⁸⁶ Dan pobjede u Jugoslaviji se obilježavao 9. svibnja. Iako je Varaždin oslobođen u večernjim satima 7. svibnja 1945., obilježavanje Dana pobjede i Dana oslobođenja grada bilo je objedinjeno u jedan dan, 9. svibnja.

Prva poslijeratna proslava Dana pobjede i oslobođenja grada, 9. svibnja 1946., bila je vrlo živa i vesela. *Varaždinske vijesti* u izvještaju s proslave pisale su kako je u bilo jako živo sjećanje na dolazak jedinica III. armije u grad, kada su tisuće građana s radošću dočekale vojnike uz povike: „Rat je gotov ! Rat je prestao! Nastupio je mir!“¹⁸⁷ Prema pisanju *Varaždinskih vijesti*, „jedinštvom svih jugoslavenskih naroda tijekom četiri krvave ratne godine, na čelu sa vrhovnim komandantom Josipom Brozom Titom, izborena je pobjeda koja je simbolizirala pobjedu ljudskosti i svjetla na kraju tunela, nakon šest godina tamne plime fašizma koja je preplavila Europu“.¹⁸⁸ U *Varaždinskim vijestima* pisalo se da se svjedoci prisjećaju kako su se na području sjeverozapadne Hrvatske vodile završne borbe, a neprijateljske se snage povlačile: „Razbijene i izbezumljene gomile Nijemaca, Čerkeza i ustaša napuštale su položaj za položajem i povlačile se prema Sloveniji. Još su tutnjili topovi, praskale puške, a zapaljeni automobili i druga sprema svojim gustim dimom označavali su put kojim su se neprijatelji naših naroda povlačili u nepovrat.“¹⁸⁹

Prva proslava Dana pobjede 1946., bio je dan kada je građanima Varaždina, a u prvom redu omladini poslana poruka kako oni svojim radom moraju prionuti obnovi: „No dani slavlja velike pobjede i konačno izvojevanog mira nisu bili samo u znaku veličanstvenih manifestacija i velikih zborova. Oni postaju snažan poziv u pokretanju

¹⁸⁶ Haramina, Mijo, *Velike godišnjice - naši praznici*, Školska knjiga, Zagreb, 1980., 70-81

¹⁸⁷ „Prva godišnjica dana Pobjede i oslobođenja Varaždinskog okruga neka bude proslavljen u što jačem nastojanju oko izgradnje naše domovine“, *Varaždinske vijesti*, 9.5.1946., 51.

¹⁸⁸ Isto.

¹⁸⁹ Isto.

širokih masa na obnovu i izgradnju porušene domovine.¹⁹⁰ *Varaždinske vijesti*, osim što su čitateljima najavile proslavu Dana pobjede, poslale su poruku kako se u gradu odvijaju veliki građevinski radovi na uklanjanju ruševina, obnovi mostova i prometa. Uspjeha u obnovi već je bilo: „Narodno gospodarstvo je posve obnovljeno, narodna vlast učvršćena, a cijeli okrug ide pravcem općeg napretka.“¹⁹¹ U završnoj poruci *Varaždinske vijesti* ističu kako je važno da se Dan pobjede proslavi u znaku jačanja prijateljskih veza i izgradnji svjetskog mira.¹⁹²

Godine 1948. proslava je bila u znaku pogoršanja odnosa sa Sovjetskim Savezom. Naglašavala se važnost samostalne pobjede Jugoslavenske armije čime se najavljivala spremnost i odlučnost u obrani zemlje i nasljeđe NOR-a.¹⁹³ Nakon tri godine od pobjede nad fašizmom, u vremenu zaoštavanja blokovske podjele, čitateljima se šalju poruke kako je došlo vrijeme u kojem će komunisti kao avangarda voditi daljnju borbu u društvu: „Ojačane su nove demokratske i napredne snage koje su nastavile daljnju borbu - borbu za potpunu pobjedu istinske demokracije, mira i napretka.“¹⁹⁴ U samom središtu članka o najavi obilježavanja Dana pobjede u Varaždinu 1948. uspjeh je prvog petogodišnjeg plana, velika uspješna obnova u samo tri godine od oslobođenja, a glavni uspjesi bili su vidljivi na svakom koraku. Sagrađene nove tvornice, ceste, željezničke pruge te je povećana proizvodnja koja će se nastaviti povećavati tijekom pedesetih.¹⁹⁵

U povodu desete obljetnice oslobođenja grada u *Varaždinskim vijestima* 1955. vrlo se detaljno i opsežno pisalo o velikim uspjesima koji su se slavili na obilježavanju Dana pobjede.¹⁹⁶ Proslava je bila spojena s proslavom Praznika rada jer se radilo o velikom jubileju koji bi izgubio značenje da se sve razdvojilo na zasebne proslave.¹⁹⁷ Atmosfera u gardu bila je živa, vesela i ispunjena dobrim emocijama jer slaviti veliki gospodarski napredak ostvaren u tako kratkom razdoblju bio je veliki događaj. Spajanje odgovaralo vlastima iz više razloga: prvi je bio taj što vojna pobjeda ne bi bila popuna bez radne

¹⁹⁰ Isto.

¹⁹¹ Isto.

¹⁹² Isto.

¹⁹³ Isto.

¹⁹⁴ Isto.

¹⁹⁵ „Povodom trogodišnjice pobjedonosnog završetka Drugog svjetskog rata“, *Varaždinske vijesti*, 6.5.1948., 114.

¹⁹⁶ „Praznik rada i deset godina slobode: najjasnija stranica u razvitku našeg starodrevnog grada“, *Varaždinske vijesti*, 28.4.1955., 447.

¹⁹⁷ Isto.

pobjede i gospodarskog uzleta, a drugi je taj što je deseta obljetnica bila trenutak koji je objedinjavao pobjedu u ratu, proletersku revoluciju i pobjedu radničkog pokreta.¹⁹⁸ *Varaždinske vijesti* s puno uveličavanja i emotivnog izričaja pisale su tada o povijesti grada za koji ističu da je imao dugi put razvoja od mirnog i lijepog gradića uz rijeku Dravu do modernog grada koji se počeo širiti 1950-ih godina: „Istina, njegov se historijski centar sa Starim gradom, vijećnicom, kazalištem i nizom baroknih crkava, zgrada i portala, nije bitno izmijenio, ali na bližoj i daljoj periferiji dogodile su se velike promjene.“¹⁹⁹ Na periferiji su dotada izgrađene industrijske zone i velik broj tvornica kao što su Ljevaonica željeza, Drvoza, Kalnik, Varaždinska industrija obuće i Tvornica stolica „Florijan Bobić“. *Varaždinske vijesti* u samom završetku novinskog članka o desetgodišnjici slobode šalju poruku čitateljima i široj javnosti kako i dalje mora s još više napora i truda graditi samoupravni socijalizam i utabati put koji će nastaviti sljedeći naraštaj.²⁰⁰

Nakon velike jubilarne proslave, tijekom 1960-ih godina svaki državni praznik u svibnju, neovisno o tome radilo se o jubilarnoj godišnjici, bio je obilježavan posebno, što je bio odraz promjene atmosfere u društvu. Kada se 1965. slavila dvadeseta obljetnica oslobođenja, prema naslovu u *Varaždinskim vijestima*, koji je glasio „Dvadeset godina slobode i stvaralaštva“, moglo bi se zaključiti kako se radilo o proslavi koja nije bila slavljena onim žarom kao 1955., što je građanima dalo do znanja kako se radi o vremenu političkih, društvenih i gospodarskih promjena. Velika svečanost proslave oslobođenja grada održana je u svečanoj dvorani „August Cesarec“ u Narodnom kazalištu, uz prisutnost predstavnika društveno-političkih organizacija i radnih organizacija, JNA i istaknutih društveno-političkih i kulturnih radnika, koji su bili pozvani na svečanu sjednicu Skupštine općine Varaždin.²⁰¹ Na sjednici je održan svečani referat u kojem se, osim pobjede nad fašizmom, ističe veliki radni uspjeh ostvaren unutar posljednjih dvadeset godina: „U proteklih 20 godina općina Varaždin doživjela je svestrani i temeljit preobražaj. Taj preobražaj se osjeća na privrednom, socijalno-zdravstvenom, kulturnom, komunalnom, prosvjetnom i svakom drugom području.“²⁰² U referatu su javnosti predstavljeni veliki pomaci i napredak koji se vidio u proširenju postojećih i gradnji novih tvornica, porastu proizvodnje, zaposlenosti,

¹⁹⁸ Isto.

¹⁹⁹ Isto.

²⁰⁰ Isto.

²⁰¹ „Dvadeset godina slobode i stvaralaštva“, *Varaždinske vijesti*, 13.5.1965., 1067.

²⁰² Isto.

primanjima i potrošačkoj svakodnevnici. Referat je istaknuo kako se ostvario veliki uspjeh u poljoprivrednoj proizvodnji u čemu je prednjačila proizvodnja kukuruza i pšenice, a u nastavku su spomenuti i veliki projekti provedeni u željezničkom prometu i stanogradnji.²⁰³ Na samom kraju poslana je poruka zahvale borcima koji su oslobodili grad te mladima koji su ga svojim radom kao odgovorni socijalistički ljudi izgradili i kojima grad duguje zahvalnost: „Sve je bilo moguće učinit i postići zahvaljujući elanu radnih ljudi, zahvaljujući naprednijim snagama koje su stajale na čelu bitke za socijalizam prije, u toku rata i u poslijeratnom periodu.“²⁰⁴

Promjena koja je tada uvedena u obilježavanje Dana pobjede i oslobođenja Varaždina, a to je bilo održavanje sjednice Skupštine općine Varaždin u svečanoj dvorani „August Cesarec“, zadržala se sve do 1990. godine, samo što je svaka obljetnica bila drugačije intonirana, ovisno o političkoj i društvenoj klimi. Intonacija proslave tridesete obljetnice oslobođenja Dana pobjede 1975. bila je zaista svečana i puna oduševljenja svime što se postiglo.²⁰⁵

Medijski pogled prikazuje veliko oduševljenje sudionika sa svečane skupštine.²⁰⁶ S govornice su se čuli govori o epskom pothvatu Narodnooslobodilačke vojske i palima za pobjedu i slobodu. Najvažnije što je publika okupljena u svečanoj dvorani morala čuti bila je središnja tema gospodarskog napretka. Isticalo se da se organiziranjem obnove nakon završetka rata u tri godine postiglo mnogo rezultata i kako su dobri temelji omogućili veliko privredno čudo tijekom pedesetih godina kada su sagrađene tvornice i stambene zgrade te kada je došlo do rasta životnog standarda.²⁰⁷ Rezultati koji su izneseni za govornicom nisu bili mali, u trideset godina ostvaren je veliki napredak kakav niti jedan druga država nije postigla, velike investicije u ekonomiju, prosvjetu i zdravstvo podigle su životni standard građana kakav je sve do tada bio samo san i želja, koja se uz marljivi rad ostvarila. Spominju se obnova i proširenje velikih tvorničkih divova kao što su Ljevaonica željeza i armatura, Tvornica strojeva i tekstilnih utenzilija Strojoteks, Tvornica tekstilnih utenzilija Drvoza, Varaždinska industrija obuće Vio, Industrija konzervi Kalnik, Varaždinska mljekara Vindija, Tvornica metalnog namještaja Drvo, PPK Koka i drugo.²⁰⁸ Najveći projekt koji se realizirao bila

²⁰³ Isto.

²⁰⁴ Isto.

²⁰⁵ Isto.

²⁰⁶ „Trideset godina slobode i intenzivnog razvoja“, *Varaždinske vijesti*, 15.5.1975., 1581.

²⁰⁷ Isto.

²⁰⁸ Isto.

je izgradnja Hidroelektrane Varaždin, koja je tada bila u probnom radu, a projekt je bio značajan jer se njime osigurala dovoljna količina električne energije za opskrbu grada, a prije svega radilo se o modernizaciji procesa elektrifikacije započetog prije trideset godina.²⁰⁹

Najzaslužniji građani Varaždina 1975. za svoj su rad dobili su Nagradu Osmi svibnja, a cijela svečanost završila je u kulturno-umjetničkim programom koji su priredili učenici Muzičke škole i Osnove škole „8. maj“.²¹⁰ Radnici ispostave Željezničkog transportnog poduzeća u Domu željezničara su organizirali znanstveni skup na temu „Sjeverozapadna Hrvatska u Narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji“, na kojem se okupilo 350 sudionika od znanstvenih radnika preko revolucionara do istaknutih boraca.²¹¹ Znanstvenici su obradili razdoblje od osnivanja KPJ do završetka Drugog svjetskog rata. Znanstveni skup svim sudionicima prikazao je važnost NOR-a u borbi za uspostavu socijalističke Jugoslavije.²¹²

Osim ove jubilarne proslave, godine 1975. *Varaždinske vijesti* slavile su trideset godina redovitog izlaženja. Kao službene novine grada Varaždina počele su redovito izlaziti od 19. svibnja 1945. pod nazivom *Vijesti*, a svega jedanaest dana kasnije, 30. svibnja, dodan je pridjev *varaždinske*. Novine su imale funkciju propagiranja komunističke ideologije među građanima, a prvi primjerak lista izdao je JNOF, uz uredničke smjernice Agitpropa. Bile su službeno političko glasilo Narodnog fronta do 1975., a od 1975. nadalje Općinske konferencije SSRN.²¹³ Slaveći trideset godina izlaženja redakcija je uz to obilježavala i 108 godina novinarstva u gradu Naime, još od 1867. izlazile su prve gradske novine *Pučki prijatelj*, koje su mijenjajući naziv bile jedini gradski list sve do kraja Drugog svjetskog rata.²¹⁴ *Varaždinske vijesti* su proizvod partizanskog tiska, koji se tiskao na oslobođenom teritoriju, a potom su postale službeni gradski list, koji je smanjio propagandni dio na jednu određenu razinu prikladnu za najave svibanjskih praznika.²¹⁵ Redakcija je bila ponosna na uspjehe koje su novine ostvarile među čitateljima: „Proslavljajući svoj jubilej, to je i prilika da

²⁰⁹ Isto.

²¹⁰ Isto.

²¹¹ Isto.

²¹² „U povodu 30-godišnjice oslobođenja i pobjede nad fašizmom u Domu željezničara će se od 15. do 17. svibnja održati Znanstveni skup“, *Varaždinske vijesti*, 15.5.1975., 1581.

²¹³ „Tri decenija Varaždinskih vijesti“, *Varaždinske vijesti*, 15.5.1975., 1581.

²¹⁴ Isto.

²¹⁵ Najbar-Agičić, Magdalena, „Varaždinske vijesti od 1945. do 1990. godine“, *Podravina*, 17, 34. 2018., 171-186.

zahvalimo i brojnim čitaocima, koji su prihvatili naš list kao obavezno čitani tjednik.“²¹⁶ Trideseta obljetnica dala je redakciji nadahnuće da još bolje doprinese kulturnom uzdizanju lokalne zajednice.²¹⁷

Posljednja velika jubilara proslava Dana pobjede i oslobođenja grada dogodila se 1985. godine. Program slavlja i obilježavanja započeo je natjecanjem „Štafeta u streljaštvu“ na streljani 32. divizije, nastavio se otvaranjem izložbe „Borba za oslobođenje“ u Muzeju narodne revolucije i završio tradicionalnim biciklističkim utrkama gradskim ulicama, izložbom slikara i kipara Hrvatskog zagorja i Međimurja u Galeriji slika, a za sam kraj, svečanom sjednice Skupštinom općine, organiziran je koncert učenika i nastavnika Muzičke škole. Na svečanoj sjednici uručena su priznanja „Nagrada Osmi maj“.²¹⁸

Na trideset treću obljetnicu oslobođenja grada Varaždina, dogodio se posljednji veliki i svečani događaj otvorenja novog objekta, a to je bila nova vinarija s velikim kapacitetima za preradu grožđa u vino. Njezino otvaranje nove vinarije imalo je važno značenje jer se time građanima poslala poruka kako vinogradarstvo nastavlja svoju tradiciju: „Vinogradarstvo na ovom području ima stoljećima dugu tradiciju. Prirodni uvjeti, tlo i klima, izuzetno su povoljni, a varaždinska vinogorja, vinička i varaždinbreška, poznata su po nasadima visokorodnih sorti prikladnih za preradu u kvalitetna vina“.²¹⁹

Na obljetnicu oslobođenja 1985. građani su bili presretni i jako zadovoljni svojim uspješnim rezultatima rada u četrdeset godina od oslobođenja.²²⁰ Četrdeset godina socijalizma ostavilo je bogato industrijsko i kulturno nasljeđe za generacije koje tek dolaze.²²¹ Grad je doživio veliko širenje u procesima industrijalizacije i urbanizacije, tako da je on postao mješavina u kojoj se isprepliće stara barokna i secesijska arhitektura s novom modernističkom arhitekturom, novim stambenim zgradama, tvornicama i igralištima: „Dolaze namjernici u grad baroka i dive se sačuvanim i dostojno uređenim spomenicima starine ali i čude se novim stambenim naseljima, novim tvornicama, novim igralištima...“²²² Novinski članak naslova „Ostvareni ideali“ ,

²¹⁶ „Tri decenija Varaždinskih vijesti“, *Varaždinske vijesti*, 15.5.1997., 1581.,

²¹⁷ Isto.

²¹⁸ „Svečano uz Dan oslobođenja“, *Varaždinske vijesti*, 9.5.1985., 2013.

²¹⁹ „Nova vinarija“, *Varaždinske vijesti*, 11.5.1978., 1737.

²²⁰ „Ostvareni ideali“, *Varaždinske vijesti*, 9.5.1985., 2013.

²²¹ Isto.

²²² „Ostvareni ideali“, *Varaždinske vijesti*, 9.5.1985., 2013.

kojim se redakcija *Varaždinskih vijesti* obratila građanima povodom obljetnice, poručuje građanima da sve što su stvorili svojim radom, moraju zahvaliti Josipu Brozu Titu koji je „najveći sin jugoslavenskih naroda i narodnosti“.²²³ Također se šalje poruka građanima kako ne smiju gubiti nadu u bolju budućnost te kako se cijelo društvo mora suočiti s problemom krize: „Iz zgarišta su podignuti novi gradovi kojima se ponosimo, iz primitivnih radionica tvornice, iz zaostale, izrabljivanje zemlje, pred očima svijeta uzdigla se nova, snažna Jugoslavija, naš ponos, a uzor i čuđenje drugih.“²²⁴

Posljednja svečana sjednica općinske skupštine održana je povodom ovoga praznika 1989. godine, godinu prije višestranačkih izbora. Naglašeno, da je najvažnija skromnost i prihvaćanje realnosti kako god bila surova i bolna, a sjećanjem na slavne dane nastojalo se održati uzdignutu glavu, unatoč potonulom duhu i teškim emocijama.²²⁵ Na varaždinskom groblju svečanom komemoracijom kod Partizanskog spomen-groblja (Kosturnica) u sklopu obilježavanja Dana oslobođenja Varaždina, delegacije općinske skupštine, društveno-političkih organizacija i JNA položili su vijence. U skromnom programu nije više bilo otvaranja tvornica niti skupih manifestacija.²²⁶

²²³ Isto.

²²⁴ Isto.

²²⁵ Isto.

²²⁶ „Skromno i svečano“, *Varaždinske vijesti*, 11.5.1989.

Obilježavanje Dana mladosti u Varaždinu

Proslava Titovog rođendana u Varaždinu je prvi puta održana 1945., kada je slavljениk dan prije svog rođendana posjetio tek oslobođeni grad. *Varaždinske vijesti* su na vrlo euforičan način pisale o tom posjetu opisujući kako je Tito pobjedonosno koračao ulicama, visoko podignutog čela, uz pozdrave okupljenih građana.²²⁷ Zbog klicanje građana, zaorile su se i borbene partizanske pjesme: „Građani su užurbano trčali ulicama prema njemu, ne znajući na koji način da izraze svoju veliku radost i oduševljenje. Na sve strane čuli su se poklici, a neke grupe počele su pjevati i borbene partizanske pjesme.“²²⁸ Središnja svečanost Titova dočeka održana je na glavnom trgu ispred gradske vijećnice gdje su se skupio velik broj građana kako bi čuli njegov prvi pobjednički govor u oslobođenom gradu: „Za kratko vrijeme je trg pred zgradom bio ispunjen razdraganim mnoštvom radnika, seljaka, omladine i građana, koji su burnim klicanjem pozivali maršala Jugoslavije, da se pokaže na prozoru i da im prvi put progovori.“²²⁹ *Varaždinske vijesti* izvještavale su s trga i u cijelosti objavile Titov govor čija je poruka bila da moraju čuvati bratstvo i jedinstvo jer samo na taj način nova Jugoslavija može biti država blagostanja i sreće. Nadalje, od građana je zahtijevao da se obvežu kako će čuvati stečevine NOB-a kako se ne bi probudila mržnja koja bi dovela do novog bratoubilačkog rata: „Bez bratstva i jedinstva ne može biti sretna nova Jugoslavija niti sretnih pojedinih federalnih naroda u njoj. Nova Jugoslavija nije neka apstrakcija, skovali smo je u krvi i na kostima naših heroja.“²³⁰ Završna misao upućena građanima bila je kako svi zajedno moraju prionuti obnovi kako bi vojna pobjeda u ratu bila upotpunjena radnom pobjedom u miru: „Bit ćemo ustrajni za zelenim stolom, kao što smo bili ustrajni i na bojnopolju.“²³¹

Titov rođendan 1945. bio je organiziran na način da je slavlje započelo već 24. svibnja, a nastavilo se idućeg dana, koji je u znak sjećanja na desant na Drvar, kada je Tito bio na rubu pogibije, proglašen Titovim rođendanom. Građani su poslali svoje najiskrenije čestitke Titu poručujući kako su njegov 54. rođendan proveli neumorno radeći zasukanih rukava s lopatama u rukama, otklanjajući ruševine: „Varaždin je

²²⁷ „Maršal Tito u Varaždinu“, *Varaždinske vijesti*, 24.5.1945., 2.

²²⁸ Isto.

²²⁹ Isto.

²³⁰ Isto.

²³¹ Isto.

udovoljio želji svog ljubljenog Tita. Proveo je njegov rođendan u radu.²³² Unatoč radu na obnovi, nizom manjih sastanka obilježen je Titov rođendan bez skupih manifestacija i parada, a jedina svečanost, koliko je mogla biti svečana s obzirom na okolnosti u kojima se održavala, bila je na nogometnom igralištu Tivara (danas stadion NK Varaždin) gdje je održan miting s kojeg je upućen brzojav: „Druže Tito, mi vjerujemo u Tebe i vjeruj ti u nas.“²³³ Nakon radnog dana provedenog u obnovi grada, građani su pratili večernju vojnu paradi jedinica 40. divizije, uz pratnju limene glazbe i borbene partizanske pjesme.²³⁴ Proslava rođendana 1946. bila je vrlo svečana i euforična, u odnosu na prethodnu proslavu koja je prošla u znaku radova na čišćenju ruševina. Slavlje je počelo već 20. svibnja, a nastavilo se 21. i 22. svibnja kada se na Trgu kralja Tomislava (kasnije preimenovanom u Trg narodnih heroja) čekala štafeta s čestitkama upućenima Titu. Štafeta je na svoj put prema Beogradu krenula 20. svibnja iz daruvarskog okruga preko Koprivnice, Ludbrega i Preloga do Čakovca odakle je stigla u Varaždin 22. svibnja. Dočekala ju je i gomila razdraganih ljudi: „Velike mase građana, radnika, školske omladine, predstavnika Narodne fronte, Narodne vlasti, Jugoslavenske armije i drugih antifašističkih organizacija, koji su se skupili u svečanom raspoloženju na Tomislavovom trgu, pred iskićenom govornicom.“²³⁵ Veselje proslave širilo se na sve strane, sela kroz koja je prolazila štafeta bila su okićena zastava i cvijećem.²³⁶

Velika i značajna proslava u Varaždinu je održana 1948. jer se slavilo Titov rođendan, završetak uspješne obnove grada i ispunjenje radnih obaveza prve godine petogodišnjeg plana u rekordnom roku. Sve srdačne i najljepše želje poslone su u Beograd sa štafetom koju su kroz grad pronijeli najbolji i najzaslužniji fiskulturnici. Svečani doček štafete u Varaždinu organiziran je 22. svibnja kada je u 11 sati na glavnom trgu ushićeno mnoštvo dočekalo trkače koji su štafetu donijeli na pozornicu ispred gradske vijećnice. S pozornice su se čuli govori koji su svojom intonacijom slali poruke kako se od svih građana, radnika, seljaka i omladine očekuje da svojim marljivim, savjesnim i odgovornim radom nastave marljivo raditi i ispunjavati obaveze

²³² Isto.

²³³ „Proslava Titovog rođendana u Varaždinu i okolici“, *Vijesti*, 31.5.1945., 3.

²³⁴ Isto.

²³⁵ „Pozdravnu Štafetu maršala Tita“, *Varaždinske vijesti*, 23.5.1946., 53.

²³⁶ Isto.

petogodišnjeg plana.²³⁷ Nakon održanih govora i jasnih političkih poruka štafeta je krenula prema Zagrebu gdje se spojila sa glavnom štafetom NR Hrvatske, koja je 25. svibnja predana Titu na stadionu JNA u Beogradu.²³⁸ Povodom 56. rođendana građani Varaždina uputili su maršalu pismo s najljepšim čestitkama te se obvezali kako će svojim radom ispuniti obaveze i pobjedonosno završiti bitku koju su započeli Petogodišnjim planom. Građani ističu kako su svojim radom postigli ogromne rezultate i ostvarili veliki napredak, a najveći napredak ostvarilo je pet radnih kolektiva predvođenih gigantskim Varteksom.²³⁹ Osim na gospodarskom području, građani su se pohvalili kako su mnogo napravili i na polju prosvjete, obrazovanja i kulturnog uzdizanja otvaranjem najsuvremenije čitaonice koja je bila opremljena s trinaest tisuća knjiga, radničke gimnazije, galerije slika i doma učenika u privredi, te su poručili Titu kako su u tijeku radovi na izgradnji tvornice marmelade i proširenju ljevaonice kako bi se povećali proizvodni kapaciteti. Pismo završava rođendanskom željom: „Povodom Vašeg 56. rođendana, vruće želimo, da nas još dugi niz godina vodite u nove pobjede, za sreću naših naroda, za slavu i veličinu naše ponosne zemlje, za mir i suradnju sa svim slobodoljubivim narodima svijeta.“²⁴⁰

Godine 1955. intonacija proslave Titovog rođendana bila je vrlo svečana jer se radilo o okrugloj desetogodišnjici Titova posjeta tek oslobođenom gradu. Vrlo euforični naslovi u *Varaždinskim vijestima*, kao što su „Tito u oslobođenom Varaždinu“ i „Priredba pripadnika JNA“, čitatelje su informirali kako se radi o vrlo važnom danu.²⁴¹ Sjećanje na dolazak Tita ni deset godina kasnije nije zaboravljeno, svjedoci toga povijesnog trenutka još su se dobro sjećali veselja koje je vladalo na ulicama i glavnom gradskom trgu za vrijeme govora. Naraštaji koji su tada još bili djeca, na temelju priča svojih roditelja, shvatili su kako su i oni bili nesvjesni sudionici tog događaja. *Varaždinske vijesti* su s puno dramatike i književnog izričaja opisale sjećanje na dolazak Tita, čime je iz medijskog kuta poslana poruka građanima kako moraju biti ponosni što su bili na tom dočeku.²⁴² Jedan svjedok za *Varaždinske vijesti* je rekao:

²³⁷ „Započeto djelo - Petogodišnji plan- nastavili smo ove godine još većim elanom“, *Varaždinske vijesti*, 27.5.1948., 117.

²³⁸ Isto..

²³⁹ „Pismo građana Varaždina maršalu Titu, koje je odnijela štafeta“, *Varaždinske vijesti*, 27.5.1948., 117.

²⁴⁰ Isto.

²⁴¹ „Svečanosti povodom šezdesettrećeg rođendana Predsjednika Republike druga Tita“, *Varaždinske vijesti*, 19.5.1955., 480.

²⁴² „Tito u oslobođenom Varaždinu“, *Varaždinske vijesti*, 19.5.1955., 480.

„Drava je bila velika i mutna, i svaki prijelaz preko nje izgledao je gotovo nemoguć. Pa ipak s međimurske se strane odvojio od obale jedan ribarski čamac i nesigurno zaplovio rijekom. Nešto kasnije, u šumi nedaleko današnje klaonice, susreo sam grupu oboružanih partizana ispred kojih je išao On – drug Tito.“²⁴³

Poslije obilježavanja desete obljetnice nastavljene su pripreme za doček Titove štafete, koja je stigla 21. svibnja u 17 sati i 15 minuta. Svečanost je organizirana na glavnom gradskom trgu gdje su pristigle i štafete poduzeća Varteks, „Florijan Bobić“, Varaždinska industrija svile, „Kalnik“, Varaždinska industrija obuće, Željeznički čvor, Ljevaonica, DVD Varaždin, Građevno poduzeće „Zagorje“, zatim štafete muške i ženske gimnazije, Rudarske škole, Tekstilne industrijske škole i Škole učenika u privredi. cijeli trag i ulice bili su okićeni cvijećem i zastavama.²⁴⁴ Dan prije Titovog rođendana pripadnici varaždinskog garnizona građanima su uputili poziv na sudjelovanje u kulturno-umjetničkom programu u Titovu čast.²⁴⁵ Posebna proslava organizirana je i unutar radnog kolektiva Varteks. Radnici su u svojoj čestitci istaknuli Titovu veličinu: „Na svojim leđima izdržao je najteže terete predratne borbe naše radničke klase, iznio najveći dio u velikoj i sudbonosnoj Revoluciji, ukazao nam jedini pravilni put socijalističke izgradnje i sretno nas proveo kroz najteža iskušenja.“²⁴⁶ U završetku čestitke radni kolektiv iskazuje želju da Tito dugo poživi i da Jugoslaviju vodi stoljećima.²⁴⁷ Radničke novine *Varteksov vjesnik* su u najavi obilježavanja Titovog 63. rođendana posebno naglasile kako je pod Titovim rukovodstvom prije deset godina izvojevana velika pobjeda koja je ujedinila narode Jugoslavije. Također je istaknuto kako je Tito uspio u desetljeću nakon završetka rata Jugoslaviju pozicionirati na svjetskoj političkoj sceni, čime je ona stekla velik međunarodni ugled.²⁴⁸

Proslava Titovog rođendana u gradu Varaždinu 1965. odvijala se pod sasvim drugim imenom, a to je bio Dan mladosti. Počelo je dočekom i ispraćajem pionirske štafete koja je nosila čestitke pionira varaždinskih osnovnih škola. U školama su se održavale završne probe pred proslavu, kako bi se usavršilo koreografiju i nastupe.²⁴⁹ Mjesto središnje svečanosti više nije bilo na glavnom gradskom trgu, nego u Ulici Augusta

²⁴³ Isto.

²⁴⁴ „Doček glavne štafete Hrvatske“, *Varaždinske vijesti*, 19.5.1955., 480.

²⁴⁵ „Priredba pripadnika JNA“, *Varaždinske vijesti*, 19.5.1955., 480.

²⁴⁶ „Sretan ti rođendan družu Tito“, *Varteksov vjesnik*, 15.5.1955., 4.

²⁴⁷ Isto.

²⁴⁸ „Pod Titovim rukovodstvom“, *Varteksov vjesnik*, 15.5.1955., 4.

²⁴⁹ „Impozantno, svečano i veselo“, *Varaždinske vijesti*, 20. svibnja 1965., 1068.

Cesarca pored kazališta, zbog toga što je ta ulica bila dovoljno duga i široka za prolazak defilea mladosti. Nakon što su na pozornici pročitane poruke, štafete su ispraćene prema Zagrebu gdje će se na stadionu Maksimir spojiti s ostalim hrvatskim štafetama i krenuti za Beograd.²⁵⁰

Dravom je u Varaždin u čast Dana mladosti stigla štafeta kajakaša iz Ormoža. Nakon svečanog dočeka uz rijeku, štafeta je ispraćena i nastavila put prema Beogradu.²⁵¹ U nedjelju, 25. svibnja 1965., pored svečane pozornice pored kazališta, kroz Ulicu Augusta Cesarca, promarširao je veliki defile koji se sastojao od učenika, sportaša, članova specijaliziranih organizacija i kulturno-umjetničkih društava. Moglo se vidjeti dresove, koji su se ispeglani presijavali na svibanjskom suncu, ukrašene narodne nošnje kulturno-umjetničkih društava i uniforme specijaliziranih organizacija na kojima se bljeskalo ulašteno odličje. Defile su s tribina pratili predstavnici društveno-političkih i radnih organizacija, skupštine općine i kotara, predstavnici JNA te istaknuti javni i kulturni radnici. Iz svega glasa orila se himna *Hej, Slaveni* u izvedbi pjevačkog zbora RKUD-a „Sloboda“. Prvi na čelu defilea bili su konjanici, zatim omladinci sa zastavama i slikama najviših državnih dužnosnika, a najveća slika bio je portret Josipa Broza Tita, dok su odmah iz njega bile slika Marxa, Engelsa i Lenjina, a cijela kolona raspoređena u ešalone išla je od željezničkog kolodvora i Kolodvorskom ulicom.²⁵² Gromoglasni pljesak s pozornice pozdravljao je ešalone, a najviše se pljeskalo najmlađima. Sam kraj defilea Mladosti obilježila su privredna poduzeća prezentirajući svoja nova motorna vozila, a među njima bio je i Auto-moto savez.²⁵³ U defileu mladosti u jednom od ešalona sudjelovali su predstavnici Varteksa. Njihov prvi ešalon sastojao se od omladinaca koji su ponosno nosili velike slike Tita, Lenjina, Marxa i Engelsa, ešalon sportskih kubova Varteksa pratio je kamion s izložbom „Varteksova tkanina i konfekcije“, a sve ukupno u defileu je bilo nekoliko stotina Varteksovaca.²⁵⁴

Proslava Dana mladosti 1968. bila je u znaku velikih želja, iščekivanja i nadanja jer se u trideset i tri godine od uspostave Jugoslavije u gradu Varaždinu ostvario krupan napredak: „ Došao je opet maj, isti mjesec svih godina, ali ipak drugačiji jer ga dočekujemo sa novim željama, novim nadanjima, novim koracima progresa i

²⁵⁰ „Svečano ispraćena pionirska štafeta“, *Varaždinske vijesti*, 20. svibnja 1965., 1068.

²⁵¹ „Štafeta kajakaša prošla kroz Varaždin“, *Varaždinske vijesti*, 20. svibnja 1965., 1068.

²⁵² „Defile mladosti ulicama grada“, *Varteksov vjesnik*, 21.5.1965., 30.

²⁵³ „Impozantno veselo i svečano“, *Varaždinske vijesti*, 20.5.1965., 1068.

²⁵⁴ „Defile mladosti ulicama grada“, *Varteksov vjesnik*, 21.5.1965., 30.

socijalizma.²⁵⁵ Građani su u rođendanskoj čestitci Titu pisali kako se osjećaju dijelom velike rijeke bratstva i jedinstva koja teče od Triglava do Gevgelije, te smatraju kako iskazivanjem takvog osjećaja šalju ne samo najljepšu čestitku, već i najljepši poklon. Hvale se kako su slijedeći Titov put uspješno izgradili grad pun sreće, mira i blagostanja, grad u kojem se oblikovao odgovoran radnik-samoupravljač i kako je sve što se nekada činilo samo maštom postalo stvarnost.²⁵⁶ Građani su se obvezali da će svim raspoloživim snagama jače prionuti poslu kako bi se sve zacrtane perspektive ostvarile i ostale u nasljeđe novim naraštajima.²⁵⁷

Na Lenjinovu trgu ispred Doma JNA bila je podignuta svečano uređena pozornica na kojoj su se primale štafetne palice, dok su se ispred tribine okupili omladina, građani i pripadnici JNA. Poruka koja je poslana s govornice tijekom proslave je da treba imati ideju i viziju što se želi postići za napredak i da se jednino takvim načinom može postići to što je postigao grad Varaždin. Najviše zasluga u izgradnji samoupravnog socijalizma pripisana je omladini, koja je bila generator društvenog, političkog i gospodarskog napretka. Prilikom ispraćaja štafete mladosti posljednje riječi s govornice bile su da će rezultati rada biti najveći dar Titu.²⁵⁸ Nakon svečanog dijela i ispraćaja štafete, uslijedio je defile Ulicom Đure Salaja i Ulicom Stanka Vraza.²⁵⁹ Unatoč kišovitom i hladnom vremenu tisuće građana se okupilo kako bi gledalo defile mladosti s pet tisuća sudionika te su pljeskom pozdravili ešalone učenika Muzičke škole, osnovnoškolce, srednjoškolce, pripadnike JNA, sportskih organizacija i klubova, a posebno su oči publike bile uprte u učenice škole za medicinske sestre zbog vrhunske izvedbe nastupa.²⁶⁰

Organizator proslave 1978. bila je Općinska konferencija Saveza socijalističke omladine. U suradnji sa SUBNOR-om održana je akcija „Cvijet uz spomenik“, potom kviz na temu „Tito – revolucija – mir“, te su na kraju uslijedili sportski susreti pionira. Navečer prije Dana mladosti Savez izviđača organizirao je Izviđački zbor „Naš pozdrav Titu!“, kojom su prilikom zapaljene logorske vatre oko kojih su okupljeni izviđači izrazili svoje čestitke.²⁶¹ Središnja proslava, nakon desetljeća stalnog premještanja lokacije i

²⁵⁵ „Voljeni družo Tito!“, *Varaždinske vijesti*, 22.5.1968., 1224.

²⁵⁶ Isto.

²⁵⁷ Isto.

²⁵⁸ „Svečani ispraćaj štafete mladosti“, *Varaždinske vijesti*, 22.5.1968., 1224.

²⁵⁹ „Defile mladosti“, *Varaždinske vijesti*, 29.5.1968., 1225.

²⁶⁰ Isto.

²⁶¹ „Dan mladosti-smotra stvaralaštva mladih“, *Varaždinske vijesti*, 18.5.1978., 1738.

pozornice, ponovno se vratila na gradski trg ispred gradske vijećnice. Svečanost je započela kulturno-umjetničkim programom u izvedbi pionirskih pjevačkih zborova osnovnih škola „8. maj“ i „Ivo Lola Ribar“, dok su najmlađi učenici uputili recitativnu čestitku „Ratimir Herceg“, izrazivši najiskrenije želje Titu.²⁶² Velika i svečana proslava bila je predzadnja za Titova života. Varaždinske vijesti podsjetile su na zasluge mladih: „Ponesena Njegovim imenom, ta je mladost nesebično ginula na svim bojištima naše revolucije, a poslije njene pobjede, dokazala spremnost na sve žrtve u izgradnji novog društva.“²⁶³

Krajem osamdesetih velebne proslave Dana mladosti bile su dio prošlosti.²⁶⁴ Godine 1988. dan je obilježen na skroman način nizom događaja koji su započeli na četrdeset i treću godišnjicu dolaska Tita u tek oslobođeni Varaždin. Od 19. do 25. svibnja 1988. održavao se Tjedan omladine Varaždina, skromno obilježen nizom manifestacija zabavnog, kulturno-umjetničkog, sportskog i ostalog sadržaja. Na kraju je za sve građane bio organiziran veliki besplatni koncert rock grupe „ITD Band“.²⁶⁵ Tijekom omladinskog tjedna redakcija *Varaždinskih vijesti* slavila je četrdeset i treću godinu izlaženje novina i sto četrdeset godina novinarstva u Varaždinu. Redakcija je ponosno istaknula kako su *Varaždinske vijesti* ili *Varaždinac* najčitanije lokalne novine u Hrvatskoj i kako su one važno kulturno nasljeđe grada.²⁶⁶ Na nogometnom stadionu Sloboda uoči Dana mladosti održana je u organizaciji Saveza socijalističke omladine svečanost primanja 1533 učenika u članstvo omladinske organizacije, što je bio korak više u njihovom životnom putu odrastanja. Nakon skromne i svečane ceremonije, uz dobru glazbu slavlje se nastavilo do večernjih sati.²⁶⁷

²⁶² „Najtoplije čestitke drugu Titu“, *Varaždinske vijesti*, 25.5.1978., 1738.

²⁶³ „Praznik Tita i mladosti“, *Varaždinske vijesti*, 25.5.1978. 1739.

²⁶⁴ „Skromno, ali zanimljivo“, *Varaždinske vijesti*, 19.5.1988., 2261.

²⁶⁵ Isto.

²⁶⁶ „43 godine s Vama“, *Varaždinske vijesti*, 19.5.1988., 2261.

²⁶⁷ „Dan kada su klinci postali omladinci“, *Varaždinske vijesti*, 26.5.1988., 2262.

Zaključak

Godina 1945. je u Jugoslaviji bila velika prekretnica koja je označila početak sasvim novog vremena. Kako bi se u gradu Varaždinu oblikovala socijalistička društveno-politička zajednica i socijalizam u poslijeratnoj Jugoslaviji učvrstio, bilo je potrebno uvesti nove tradicije koje će slaviti komunističku revoluciju, NOB i kult ličnosti Josipa Broza Tita. Nova tradicija i državni praznici, posebno svibanjski, bili su ključ gradnje samoupravnog socijalizma, zato što se u svibnju slavilo Praznik rada, Dan pobjede i, najvažniji među njima, Dan mladosti.

Praznik rada i Dan pobjede u Varaždinu su slavili veliku pobjedu radničke klase koja je od pojave industrijskog društva vodila borbu štrajkovima kako bi se poboljšao njezin položaj, a cilj te borbe, prema Komunističkom manifestu, bilo je rušenje buržoazije i klasnog poretka te uspostava komunističkog društva. Praznikom rada i Danom pobjede građani Varaždina slavili su veliku pobjedu u Drugom svjetskom ratu, koja nije bila samo vojna pobjeda nad fašizmom, nego je bila i ideološka pobjeda komunističke ideje Karla Marxa, što je značilo novi početak u Varaždinu u kojem će radnici biti odgovorni samoupravljači u tvornicama, a cijelo društvo od djece do odraslih trebalo je biti oblikovano od odgovornih, discipliniranih i svjesnih graditelja socijalizma.

Najvažniji državni praznik u socijalističkoj prazničnoj svakodnevici grada Varaždina bio je Titov rođendan ili Dan mladosti. Dan mladosti bio je vrlo važan zato što se time slavio kult ličnosti Josipa Broza, najbolje učvršćen među djecom i omladinom. Za grad Varaždin Tito je bio simbol slobode, pobjede i mira te vojskovođa, državnik i zaštitnik.

Proslave su se mijenjale u skladu s društveno-političkim mijenama socijalizma, što se vidjelo na manifestacijama koje su se održavale u pojedinim gradovima, kao što je bio i slučaj Varaždina. Osamdesetih godina proslave državnih praznika počele su gubiti na značenju s obzirom na političku i ekonomsku krizu u kojoj se našla Jugoslavija.

Izvori i literatura

Izvori

Arhivski izvori

Državni arhiv u Varaždinu (HR-DAVŽ), 512, Gradski komitet SKOJ/NOH Varaždin, Izvještaj o radu željezničkog komiteta Narodne omladine Varaždin, 1948.

Novine

Varaždinske vijesti, travanj-svibanj 1945., 1946., 1948., 1949., 1951., 1955., 1958., 1965., 1968., 1978., 1985., 1988. i 1989.

Varteksov vjesnik, svibanj 1955. i 1965.

Literatura

1. Asman, Jan, „Kultura sjećanja“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksandić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
2. Bilančić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden Marketing, Zagreb, 1999.
3. Cannadine, David „The Context, Performance and Meaning of Ritual: The British Monarchy and The Invention of tradition, 1820-1977“, *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, 1983.
4. Cowie, L.W., *The Railway Age*, Macdonald Educational, 1978.
5. Dobrivojević, Ivana, „Industrijalizacija“, *Nikada mi nije bilo bolje? Modernizacija svakodnevnog života u socijalističkoj Jugoslaviji*, Beograd, 2012., 35.
6. Dobrivojević, Ivana, „Nezaposlenost“, *Nikada mi nije bilo bolje? Modernizacija svakodnevnog života u socijalističkoj Jugoslaviji*, Beograd, 2012., 41.
7. Dobrivojević, Ivana, „Gastarbajteri“, *Nikada mi nije bilo bolje? Modernizacija svakodnevnog života u socijalističkoj Jugoslaviji*, Beograd, 2012., 42.
8. Dukovski, Darko, *Ozračljena povijest: Uvod u suvremenu povijest Europe i Europljana*, Leykam international, Zagreb, 2012.
9. Duda, Dean „Socijalistička popularna kultura kao (ambivalentna)“, *Socijalizma i modernost. Umjetnost, kultura i politika 1950.-1974.*, ur. Ljiljana Kolečnik, Muzej Suvremene Umjetnosti, Zagreb, 2012.

10. Duda, Igor, *U potrazi za blagostanjem. O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*, Srednja Europa, Zagreb 2014.
11. Duda, Igor, „Kameni temeljci. Stupovi jugoslavenskog društva i pioniri kao mali socijalistički ljudi“, *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskog socijalizma*, ur. Igor Duda, Srednja Europa, Zagreb-Pula, 2017
12. Duda, Igor, „Jugoslavija u Europskom-društveno gospodarskom kontekstu“, *Nikada mi nije bilo bolje? Modernizacija svakodnevnog života u socijalističkoj Jugoslaviji*, Beograd, 2012.
13. Filipović, Tina, „Osnutak, struktura i djelovanje boračke organizacije na lokalnoj razini: Općinski odbor SUBNOR-a Labin“, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 53, No. 1, 2021.
14. Francosi, Etienne, „Velike pripovijesti i lomovi brana sjećanja. Sjećanje na Drugi svjetski rat“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksandić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
15. Gržinić, Valentina, „Jugoslavensko trojstvo: rad, mladost i Republika. Obilježavanje socijalističkih praznika u Istri“, *Radionica za suvremenu povijest. Istraživanje diplomanata pulskog sveučilišta 2011-2013.*, ur. Igor Duda, Anita Buhin i Igor Stanić, Srednja Europa, Pula-Zagreb, 2013.
16. Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest (1918.-2008.)*, EPH LIBER, Zagreb, 2008.
17. Hanzalek, Darije, „U povodu 150.godišnjice postojanja Sindikata grafičara i medija“, Zagreb, 24. srpnja 2020.
18. Haramina, Mijo, *Velike godišnjice – naši praznici*, Školska knjiga, Zagreb, 1980.
19. Hobsbawn, Erich, *The invention of Tradition*, Cambridge University press, 1983.
20. Hobsbawn, Erich „Izmišljene tradicije“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksandić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
21. Koren, Snježana, „Nastava povijesti i kulturi sjećanja: Školska obilježavanja značajnih datuma i obljetnica, imenovanje škola“, *Politika povijesti u Jugoslaviji, (1945.-1960.)*, Srednja Europa, Zagreb, 2012.
22. Koonz, Claudia, „Između pamćenja i zaborava. Koncentracijski logori u njemačkom sjećanju“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksandić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
23. Marx, Karl i Engels, Friedrich, *Komunistički manifest partije*, Zagreb, Arkzin, 1998.
24. Najbar-Agičić, Magdalena, „Varaždinske vijesti od 1945. do 1990. godine“, *Podravina*, 17, 34, 2018., 171-186.

25. Ramet, Sabrina Petra, *Tri Jugoslavije: izgradanja države i izazov legitimacije 1918. - 2005.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.
26. Rihtman-Auguštin, Dunja, „O konstrukciji tradicije u naše dane“, *Narodna umjetnost*, 29, 1992.
27. Rihtman-Auguštin, Dunja, „Metamorfoze socijalističkih praznika“, *Narodna umjetnost*, 27, 1990.
28. Rihtman-Auguštin, Dunja, *Ulice moga grada. Antropologija domaćeg terena*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2000.
29. Slaviček, Milivoj *Crveno proljeće: svjedočanstva o Prvom maju*, Lykos, Zagreb, 1958.
30. Sundhaussen, Holm, „Jugoslavija i njezine države slijednice. Konstrukcija, destrukcija i nova konstrukcija „sjećanja“ i mitova, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksandić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
31. Vogel, Jakob, „Vojne proslave u Njemačkoj i Francuskoj kao nacionalni rituali“, *Kultura pamćenja i historija*, ur. Drago Roksandić, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006,
32. Šetić, Nevio, *Ostvarenje suvremene hrvatske države*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Geaidea, Pula, 2013.

Sažetak

Svibanjske proslave u Jugoslaviji bile su vrlo važne za izgradnju socijalističkog društva i kulta ličnosti Josipa Broza Tita. Mjesec svibanj bio je simbol proljeća i novih nada u izgradnju bolje budućnosti. Najviše se cijenilo i poštivalo uspješno izvršene radne obaveze petogodišnjih planova, što je bila velika motivacija za još veći radni angažman. Svibanjski praznici bili su Praznik rada, Dan pobjede i Dan mladosti. Najsvečaniji bio je Dan mladosti kada su narodi Jugoslavije, uključujući i građane Varaždina na sjeveru Hrvatske, svečanim programom obilježavali Titov rođendan. Svibanjske proslave u Varaždinu održavale su se sve do kraja osamdesetih godina, ali nakon Titove smrti 1980. uz sve manje žara, zato što je nastupila kriza koja je Jugoslaviju vodila u raspad. Za ovu studiju slučaja glavni izvor bile su *Varaždinske vijesti*, list koji je počeo izlaziti u svibnju 1945. kao glasilo varaždinskog Okružnog odbora Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte (JNOF). Za potrebe istraživanja pregledni su travanjski i svibanjski brojevi iz niza godišta čime je razdoblje socijalizma pokriveno dovoljno gusto da bi se mogle pratiti promjene u svečanostima i kulturi sjećanja do kojih je dolazilo protokom vremena. Pregledano je i nekoliko brojeva lista *Varteksov vjesnik* koji je izdavao Varteks kao jedno od vodećih varaždinskih industrijskih poduzeća.

Ključne riječi: praznici, Praznik rada, Dan pobjede, Dan mladosti, izmišljanje tradicije, socijalizam, Varaždin, Jugoslavija

Abstract

Celebrations of May public holidays in Varaždin in socialism

The May celebrations in Yugoslavia were very important for building a socialist society and the cult of personality of Josip Broz Tito. The month of May was a symbol of spring and new hopes for building a better future. The successfully completed work obligations of the five-year plans were most appreciated and respected, which was a great motivation to get even better engaged in work. The May holidays were May Day, Victory Day and Youth Day. The most solemn day was Youth Day, when the peoples of Yugoslavia, including the citizens of Varaždin in the north of Croatia, celebrated Tito's birthday. The May celebrations in Varaždin continued until the end of the 1980s, but after Tito's death in 1980 with less zeal, because of the crisis which led Yugoslavia to disintegration. The main source for this case study was *Varaždinske vijesti*, a paper that began publishing in May 1945 as the newspaper of the Varaždin District Committee of the United People's Liberation Front (JNOF). For the purposes of the research, the April and May issues from a number of years are reviewed, thus covering the period of socialism densely enough to be able to follow the changes in ceremonies and culture of remembrance that have occurred over time. Several issues of *Varteksov vjesnik*, published by Varteks as one of Varaždin's leading industrial companies, were also reviewed.

Keywords: public holidays, May Day, Victory Day, Youth Day, invention of tradition, socialism, Varaždin, Yugoslavia